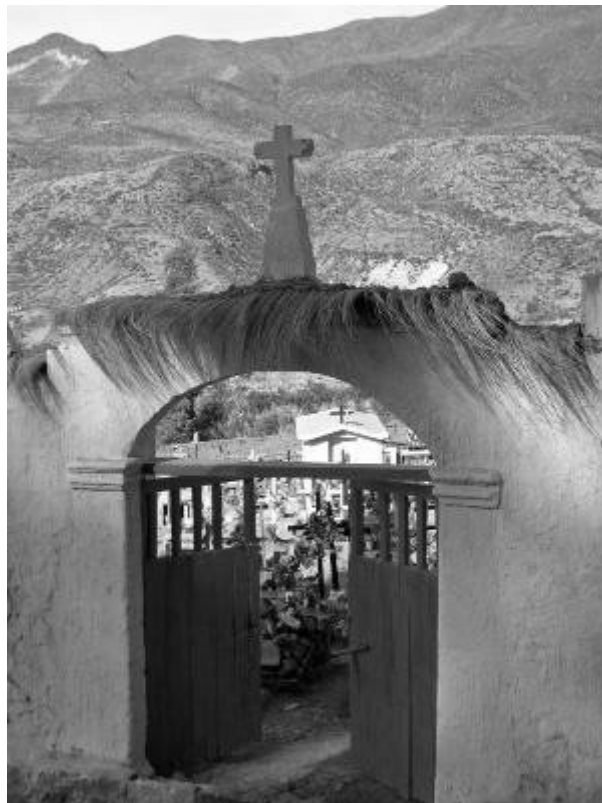

L'última paraula

Toni Cucarella

*A mon pare, que li treia pròrroques a la mort.
A Vicent Chaquet i Pasqual Llopis Baldoví.*

*Però la mort o la sena certesa
gravita i és per damunt de nosaltres.*
Vicent Andrés Estellés (HAMBURG)

Per a tothom la mort té una mirada.
Cesare Pavese

*Es va morir a la primera, i tots
creien si havia mort altres vegades,
de tan rebé com va morir, com si
ho tingués assajat, cara a l'espill...*
Vicent Andrés Estellés
(EL GRAN FOC DELS GARBONS)

Ha deixat de ploure sobre el cementeri. Ara, a males penes purneja. Adés, la pluja, que s'ha fet esperar durant tot el dia d'ahir i tota la nit, des que a primeres hores del matí començaren a congriar-se fosques nuvolades sobre les muntanyes del Parcer i la Terranegra i sobre el puig de la Penalba, ha arruixat amb fúria inesperada les teulades i els carrers del poble. Després d'aquesta ramalada, n'ha afluixat l'ímpetu; a poc a poc ha afeblit el furor d'antuvi, fins solament purnejar.

L'automòbil fúnebre dóna l'esquena a les últimes cases del poble en embocar el llarg camí sense asfaltar del cementeri. Cruix apagadament la grava mullada sota el pes dels pneumàtics. Un poc més tard, en ressegueix les roderes un taxi de blanca carrosseria; fins a la porta justa del cementeri l'ha perseguit indèntic renou pedregós del refrec de la grava.

El taxista ajuda Maties Sorell a eixir del vehicle, i l'auxiliar de la residència geriàtrica que l'acompanya, una xicona de poc més de vint anys, li ofereix el braç perquè s'hi repenge.

–Gràcies... –agraeix Maties Sorell, veu de rogal fatigada pels anys.

El seu caminar inestable i tremolós fa sondrollar el cos de l'auxiliar que

l'emmena. Amb pas lent i feixuc, arrossegant el peus, Maties Sorell traspassa el llindar i penetra tot cap endins del recinte funerari.

L'auxiliar, entregada a una remisa somnolència, suporta la tasca amb aparent resignació: diàriament seda el seu malhumor a base de til·les i vàliums; s'estima més aquest voluntari pansiment físic i mental que no haver d'encendre's la sang a còpia de calfar-se el cap amb els problemes que l'aclaparen.

Arriben per fi davant el pany de nínxols en un dels quals han d'encabir les despulles de Pasqual Sentís. Sobre la bastida de ferro, el taüt encara el forat –el segon d'altura, comptant de baix cap a dalt– que l'ha d'acollir i custodiar fins que les circumstàncies, humanes o naturals, ho determinen.

L'enterrador fuma i mou conversa amb els dos empleats de la companyia funerària.

Apareix el taxista amb un catret. Entre ell i la jove auxiliar ajuden a seure-hi Maties Sorell. L'auxiliar es col·loca darrere seu per si de cas el catret tombara; plega els braços i sospira amb un cert fastigueig.

L'enterrador i els empleats de la funerària han callat. Deixen caure els cigarrets a terra i els xafiquen maquinalment. Cadascú pren la posició que li pertoca en la cerimònia.

Cau encara un batec de pluja sobre el dolç paviment del cementeri, una pluja lleugera com un trepig o un hàlit. Degoten els pètals de plàstic de les flors que ornem els gerrons de les làpides; regallen rierols lluenters per la superfície lliscosa dels marbres.

Una volva d'aigua es posa sobre el vell nas escarramplat de Maties Sorell. Alça el braç tremolós i amb el revés de la mà es torca la gota. Para atenció, sorprés, en el bruz sobtat d'un borinot que tot d'una li revola a ran de cara, rabent.

És un borinot ros, l'identifica Maties Sorell malgrat la compulsiva celeritat del seu vol. Li ve al pensament el popular auguri que els atribueix la gent: «Borinot ros, pesarós; negre, ull alegre...» En advertir l'averany malastruc, Maties Sorell és somogut per una breu però punyent inquietud que fins i tot el torba.

Mou llavors un breu ventíjol que espolsa l'aigua dels branquillons dels arbres. Amb tot i amb això, per sobre el silenci *sepulcral* del cementeri, no s'imposarà ni un dèbil murmuri fins que Maties Sorell, del catret estant, atuït, aconseguirà de pronunciar:

–Cavallers...

Al balcó de l'ajuntament, onegen banderes amb crespons negres hissades a mitjan pal. El president del govern espanyol, Carlos Arias Navarro, amb els ulls congestionats de llàgrimes, acabava d'anunciar-ho per televisió: «*Espanñoles: Franco, ha muerto...*» Matí assolellat, però ventós, aquell 20 de novembre del 1975. Tocaven a morts, a totes les hores en punt, les campanes de l'església.

I al número 2 del carrer Llarg (oficialment de *José Antonio*), el més estirat i ample del poble, casa cantonera, el penal de la qual ocupa gairebé mitja extensió del carrer del Forn Vell (oficialment del *General Mola*), en una habitació de mobles tornejats en què destacaven en la paret principal les efigies del general Francisco Franco Bahamonde –tot just traspasat– i de la Mare de Déu del Roser, Pasqual Sentís anunciava que jo li tenia les hores taxades...

Requerit per Concepció Riells, esposa del declarat moribund, va acudir a casa, a esclatacor rebentat, Maties Sorell, metge del poble i amic de l'expirant.

–Ja em veig la mort darrere l'orella –va proferir Pasqual Sentís, amb compunció vehement, al seu amic, en tenir-lo en presència seua–. Tinc l'alè neulat; la sang, sema...

Maties Sorell va fer per prendre-li el pols, però Pasqual Sentís s'hi va negar.

–Una pèrdua de temps, Maties, amic meu... Me'n vaig... Un present la proximitat de la mort com una alenada freda en ple bescoll...

–Una bufa d'aire –va diagnosticar el metge amb la naturalitat de qui hi està avesat–. Sal calenta i fregues d'alcohol camforat. I res d'eixir al carrer, que fa un

ventada que alça les teules.

–No és moment de burlesca, Maties –va remugar Pasqual Sentís–. M'estic morint... Tinc l'alè neulat; la sang, sema... –va repetir.

–Tot manies i por de morir vestit, Pasqual...

–Ni por ni manies... Tinc el ple convenciment que vaig a morir. Hi ha qui això, arribat el moment, s'ho nota: és més que una sensació, és com un avís, com una crida... Com aquells indis que eixien a les pel·lícules, te'n recordes?, que sabien en quin moment els tocava l'hora de la mort, i s'acomiadaven dels seus i abandonaven el poble per a anar-se'n a morir a soles i en pau...

L'esposa sanglotava en un racó de l'habitació, a tocar de la còmoda poblada d'estampes, fotos de parents difunts i palmatòries lluentes, mentre passava les denes d'un rosari de pinyols de l'olives de Getsemaní i demanava a Déu pietat i misericòrdia per l'ànima del seu marit pretesament moribund.

Va acudir-hi mossèn Emili Espasa i el va pernoliar. Després d'administrar-li el viàtic, el vell rector s'hi quedaria uns pocs minuts per conhortar la viuda, que Pasqual Sentís no va voler que el conhortaren: qui es tenia per imminent difunt li va dir que no estava per a romanços, sinó per a posar en ordre les coses *d'ací* abans de vindre-se'n amb mi *cap allà*. No obstant, va oferir disculpes al mossèn. Disculpes que aquest va acceptar perquè prou sabia que els moribunds tot sovint desvariegen en el moment més proper al traspàs i es capfiquen per foteses i nimietats.

Tanmateix, al cap de poc, Pasqual Sentís despatxaria de l'habitació la compungida esposa i l'astorat mossèn: volia restar sol amb el seu amic Maties Sorell per tal d'aclarir les seues darreres voluntats.

A l'amic marmessor, li va fer avinent que ja ho tenia tot arranjat i disposat: la mortalla, el taüt, la làpida...

–Ho trabaràs tot a l'habitació del final del passadís. Jas la clau, Maties... Concepció no en té còpia, ni sap què hi ha allí dins. La mortalla és dins el taüt. Li dic mortalla atesa la finalitat per a la qual el conservava: és el meu uniforme de

falangista. Potser farà pudor de naftalina: li esguites una miqueta de colònia, i també, si de cas, n'arruixes per dins de la caixa. Ja voràs quin taüt més de categoria que m'he triat, Maties: color caoba *caoba*, la creu té un bany de plata, l'entapissat és de seda autèntica i el farciment de borra de llana, res de pallocs ni borumballa. De la fàbrica Pàrbol de Xàtiva. Una obra d'art, Maties. Quan la voran, es quedaran bocabadats... Ah, la làpida la té guardada Vicent Rus al seu taller; només ha de posar la data de hui. El nom i la data de naixement i el dibuix, fa temps que els va picar. Marbre fi, Maties, un gris virat en negre, cosa bonica i distingida com no se'n fan... En realitat, a mi m'hauria agradat comprar un tros més gran que la sepultura que tinc pagada de fa temps a l'ajuntament, per a fer un panteó familiar. Però sent Concepció i jo a soles, un panteó seria excessiu, no trobes? Amb la làpida que he encomanat, ja fa una sepultura de molta categoria... Això: com a molt tardar, que Vicent te la tinga acabada abans d'una setmana. I si no la tinguera a punt en eixe termini, no li pagues la faena i que es confite la làpida, que treballa amb molt bones mans, Vicent, però és més malfaener que un trill i has d'anar sempre amussant-li els gossos.

Li va lliurar també un llistat d'afers de què havia d'encarregar-se personalment, com ara les corones: de l'Associació de Colombares, de la Junta de Socis Majors del Casino, de la Cambra Agrària, de la *Jefatura Local del Movimiento*, de la Societat Musical, de l'Ajuntament fins i tot; i les esqueles als diaris *Levante*, *Las provincias* i *El Alcázar*, en nom també de totes aquestes associacions i institucions que "pagaven" corona. I la banda de música, quines peces havia d'interpretar...

—Ah, i les esqueles que les publiquen en la secció de política nacional: per res del nom que te les claven en la secció de successos ni d'esports; i en la pàgina de la dreta, que es veu més... I li compres roba decent a Quintí Rivera (l'enterrador), que sempre va fet un pèntol, amb un pam de cerol damunt. I que es llave i que no bega.

I quan Maties Sorell va poder obrir la boca, li va dir a Pasqual Sentís allò que el mar trau a les vores. I encara més:

—Estàs més sa que un peix! D'on has tret tu que vages a morir-te,

desgavellat? Més fort que un bronze estàs, Pasqual...

Tallava claus amb les dents, el metge, i poquet i bo va ser el que encara li va espolsar.

Però Pasqual Sentís no va recular:

–M'estic morint! –va cridar. I tots els colors encesos li iraren l'expressió de la cara– Per què no em vols creure, Maties? Per què? No és prou que jo t'ho dic... No és prou? L'amistat que ens tenim, i la confiança de tants anys, no són suficients perquè cregues en la meua paraula? Va, redell, Maties, no em faces més la sang negra: trau els papers i firma el certificat de defunció d'una vegada...

Els ulls del metge s'esbalàren.

–Tu, Pasqual –va dir–, ni tens l'alè neulat ni la sang sema: se t'ha triat el cervell...

–Tu, firma la defunció i calla, Maties...

–Per què, si encara no estàs mort?

–Ho estaré, ho estaré, que t'ho dic jo... *Ho sé!* Just abans que el meu taüt traspasarà el llindeu del cementeri, jo ja seré mort...

–Doncs quan t'hauràs mort, que no crec que serà ni ara ni en les vint-i-quatre hores que vindran, et firmaré la defunció; mentrimentres, no. Va contra la llei.

–Ni llei ni hòsties, Maties! Reompli el certificat ara mateix, ací, davant meu! Ara! Ja no t'ho demane com a favor, Maties: t'ho ordene! M'estic morint! M'estic morint i vull presenciar el meu soterrat!

En el rostre atònit del metge va aparèixer una sobtada i punyent lividesa.

–I vull que siga un soterrar com cal a un home del meu braç i els meus havers! Per això tens eixa llista que t'he donat. No estic disposat a deixar en mans de desagraïts l'organització dels honors funeraris que em meresc. Vull que se'm reconega la participació en la història d'este poble... I a més a més, morint-me ara acompanye el Generalísimo a postrar-me al peus de l'Altíssim. Quin honor més impagable, morir quasi al mateix temps que el més insigne heroi de la Pàtria! Junts

afrontarem la voluntat del Nostre Senyor! Fins el dia de la Ressurrecció i la Vida Eterna...

–Pasqual, Pasqual... –va gemegar Maties Sorell, sacsejant el cap– Que dur és vore com un amic perd el trellat, Déu meu!

–Jo no he perdut el trellat, Maties! Tinc el cap clar i sobre els muscles. Firma la defunció!

–Que no la firme!

–Ni com a favor d'amic? –va suplicar de sobte Pasqual Sentís.

–Açò que tu em demanes no és favor d'amic, Pasqual: és bogeria...

Es miraren amb una tensió inquietant que els crispava els ulls i els contrafeia les faccions. Maties Sorell va respirar profundament per recuperar el control de les seues emocions. Pasqual Sentís va girar el cap i va cloure els ulls, simulant el traspàs immediat. Però el seu amic va proferir un gruny al temps que amenaçava d'anar-se'n.

–Al cap i a la fi, tota la meua vida es pot resumir en un rastre de fracassos... –se'n va plànyer Pasqual Sentís– Fracassos i més fracassos... Reconec que he sigut un home ambiciós. Però ambiciós en el sentit d'haver anhelat ser algú important en el meu rodal, de cara al poble... Però ni quan em vaig casar, que em delia perquè la meua fóra la boda més sonada de la contornada, fins al punt que somiava que en avant tots traurien la comparança: «Allò va ser tan gran com la boda de Pasqual Sentís!»... Quina tronada, aquell dia! Te'n recordes, Maties, de la tronada? Em ma vida he tornat a vore tanta aigua, ni tant de tro i de rellamp... I després, Déu Nostre Senyor, potser per castigar la meua supèrbia, no m'ha permès el goig, l'orgull, dels fills, i, per tant, de disfrutar la vanaglòria dels batejos, de les comunions, de les bodes... Res. Ni un sol esdeveniment que poguera protagonitzar per a sentir-me pagat i devanit un sol moment en ma vida... He alimentat una ambició plana, familiar, tu ho saps, Maties... Sense més pretensió que la que determinen les fites del nostre terme... És això un pecat de supèrbia? Simple vanitat humana, i de la senzilla, Maties: bufa i flato, si vols dir-li així. No he demanat gran

cosa. Haver pogut devanir-me de lo meu i prou, Maties. Poca cosa... Però esta confessió despullada no li podia fer a ningú més que a tu, Maties. Ni tan sols li l'he poguda fer a mossèn Emili. Només a tu, Maties, que em coneixes bé...

–Potser no tant com creia... –va mussitar Maties Sorell.

–M'ha d'ajudar, Maties. Vore el meu soterrar és l'última oportunitat que em queda... Estic convençut que en arribar al cementeri ja seré mort. Ho present... No em desbarates la il·lusió. Total, què et costa reomplir el paperot... Al cap i a la fi, serà qüestió d'hores, poc dalt o baix...

–No t'encabotes, Pasqual... No t'encabotes. És impossible, això que em demanes. Impossible...

Maties Sorell es va adonar que tenia el front entresuat. Va traure el mocador de la butxaca i se'l va torcar. El braç li tremolava. Pasqual Sentís el fitava amb una resplendor de llàgrimes impotent.

Després d'uns segons de silenci, Pasqual Sentís va tornar a prendre la paraula:

–Saps, Maties, a pesar del que he dit adés serà ben bé segur que no podré reunir-me amb el Generalísimo al Regne de Déu. No podré... No estic net.

–No estàs net? –va interrogar Maties Sorell– I això, per què?

–He omès un greu pecat a mossèn Emili en la confessió darrera. I l'he omès deliberadament, a consciència...

Maties Sorell li va adreçar una mirada tensa i intrigada abans de preguntar-li:

–Quin pecat?

–Ser instigador i còmplice de la mort d'un home...

Un fugaç afluixament va batre les cames del vell metge. Ell mateix, després d'una pausa per a refer l'alè, va gosar a declarar el nom d'aquella víctima:

–Miquel Reig...

–Tinc la mort a la gola, Maties –va pronunciar, emfàtic, Pasqual Sentís–, però encara em queden forces suficients per a eixir al carrer i anar a confessar-li a

Angelina Soler quins vam ser els qui denunciàrem el seu marit a Pedro Estornell...

–Això... això és xantatge, Pasqual... –la veu de Maties Sorell va fimir convulsionada per un pànic remot.

–Qui haja sigut lladre, que siga valent... –va sentenciar Pasqual Sentís.

El vell metge es va acostar tentinejant a la cadira de braços on havia deixat el seu maletí i el va obrir nerviosament. El paper li tremolava en les mans mentre buscava amb la vista un lloc pla on poder escriure.

Tocaven a morts, les campanes de l'església, a totes les hores en punt. I van ser molts els qui van arribar a pensar que tampoc no era precís tant de senyal fúnebre, per molt Generalísimo que fóra el difunt, i per molt desemparat que quedara el futur de la pàtria en morir el seu més eminent guardià.

Movia el vent la pancarta que revestia la barana del balcó de la Casa Consistorial: *¡Franco, presente!*; la unflava primer i tot seguit la lona colpejava secament els ferros. La bandera espanyola i la roja-i-negra amb el jou i les fletxes de la Falange, amb sengles crespons, penjaven a mig pal. Sota el balcó, dominava la plaça el retrat de cos sencer del Caudillo amb uniforme militar i la postura adusta i vigilant. Aquell retrat guardava l'estreta esquena de l'alcalde Josep Miquel Borredà quan era penjat a la paret del seu despatx. El Caudillo reguardjava marcialment la polseguera que s'arremolinava en la plaça que feia trenta-sis anys que ostentava el seu pugnaç sobrenom.

Una setmana de dol, havia decretat el consistori. L'alcalde i els regidors havien pres la decisió en un ple extraordinari, tot just es van haver assabentat de la notícia del traspàs. Al plenari d'urgència, acudiren rigorosament empolainats amb l'indument mudador de les ocasions luctuoses.

Quan Salvador Belda, sagristà i campaner, va rebre la notícia de la mort de Pasqual Sentís, i puix que no podia anunciar-la als veïns mitjançant l'acostumat senyal de campanes per tenir amprades en exclusiva amb el Caudillo, va haver de

passar l'encàrrec a Josep Forcadell, l'agutzil, perquè enganxara esqueles al Casino i per les botigues i fera ban arreu del poble, a fi que tothom n'estiguera sabedor.

Aquella seria de les últimes vegades que l'agutzil Forcadell faria ban segons l'antic costum, amb avís de trompeteta i a força de pulmons: un parell de mesos més tard instal·larien per tot el poble un modern sistema de megafonia, gràcies al qual l'agutzil Forcadell ja no va haver de camejar-se més els carrers, ploquera o solejara, per a anunciar els edictes municipals i tots els altres avisos. Proclamaria les notícies des del despatx del secretari, amb un punt d'orgull en la veu, els braços plegats sobre la taula i la boca besant el micro, com havia vist que se l'acostaven els cantants que apareixien per televisió. Tanmateix, no va poder disfrutar gaire temps d'aquesta innovació que tant apreciaria: just després que va haver anunciat que eren exposades les llistes del cens electoral per a poder votar en el referèndum del 6 de desembre del 1976, l'agutzil Forcadell va patir una torba mentre es prenia el seu rebollit de mitjan matí al Casino. L'ingressaren d'urgència a la UVI de l'Hospital Clínic de València: trombosi embòlica. El vaig fer durar cinc dies.

Enterraren Pasqual Sentís l'endemà, al ple migjorn, dia també assolellat, fred i ventós. El vetlatori havia estat molt concorregut, fins i tot en les hores nocturnes. Molts van ser els qui s'estranyaren d'aquell vívid color de galtes que a males penes li dissimulava una lleu pàtina de pólvores de talc i safrà; suspecta vividesa que conservaria fins el mateix instant en què tancaren la caixa.

–No pareix que estiga mort...

–Els de la funerària, mira que els saben apanyar bé...

L'ànim de Maties Sorell fluïxjava en sentir aquests comentaris. Se li embarrerava la saliva i li apareixia al rostre una rialleta espantada en fer-se-li present Pasqual Sentís emprovant-se la mortalla, uniforme de falangista, hàbit ortodox de blau fosc, amb l'emblema brodat del *yugo y las flechas*... «Pareix que me'n vaja a desfil·lar per la plaça d'Oriente», havia ironitzat Pasqual Sentís talment se n'anara de

comboi. Una ironia gens escaient, segons l'opinió callada de Maties Sorell, el qual el contemplava a desgrat, engrillonat per un manyoc de nervis i pors concentrats en totes les articulacions de la seua abaltida corpulència. Una torba l'havia sotragat i va haver de reposar uns instants a l'espona del llit, mentrestant "el difunt" s'empolvorava les galtes amb el talc i el safrà, per a dissimular, a males penes, però, la vivaç pulsio de la sang en el rostre.

Encara que havia patit prou més, Maties Sorell, quan va haver de convèncer Concepció Riells que, per irrevocable decisió del seu marit —«que en glòria estiga»—, només ell l'havia d'amortallar. «Les manies no les curem els metges, Concepció...», havia argumentat. També patiria quan va haver de reclamar l'ajuda dels empleats de la funerària perquè entre tots abaixaren el taüt escales avall, a pes de braços, fins a la capella ardent que havien arreglat a l'entrada de casa.

No va abandonar ni un sol instant el cos present, Maties Sorell. Costantment s'acostava al taüt, tocava la mà de Pasqual Sentís i la notava freda. «Potser ja és mort», pensava, però no gaire convençut, perquè moments després repetia l'examen.

—A cau d'orella, no paraven de murmurejar, les vetladores.

—No s'ho creu, que estiga mort...

—Eren tan amics...

—Carn i ungla des que portaven bolquers...

—El soldat i tot que feren junts, a València...

I la viuda de Pasqual Sentís, ara plorava, ara clamava...

—Ai, i quin mal terç que em fas, Pasqual! Te'n vas i em deixes sola, soleta!
I quin mal terç, ai, Déu del cel! Nostre Senyor que em done forces per a viure sense tu...

I Maties Sorell tornava a toquejar la mà del seu amic. De tant en tant, el filava de reüll per si li notava unflar-se el pit en una alenada imprescindible. Ni un sol gest havia de delatar que Pasqual Sentís estiguera encara viu per a poder "presenciar" les seues exèquies, com havia desitjat. A Maties Sorell acabaria per

saber-li greu haver dubtat del pressentiment de mort del seu amic: quan tancaren la tapa del taüt, va posar la mà sobre la creu argentada i li va demanar perdó en un rossoll imperceptible.

Quina gentada va acudir al carrer Llarg! No hi cabia ni una agulla. Ben bé hi era tot el poble.

Esperava a la porta el cotxe fúnebre acaramullat de corones. Pràcticament tots els qui constava que havien d'haver-les encarregades es preguntaven, en un desconcertat murmureig, a qui correspondria la responsabilitat de l'encomana: de les corones i de les esqueles que havien aparegut als diaris. La indignació corria de boca en boca:

–Qui haja sigut les pagarà de la seua butxaca, la corona i l'esquela!

–Eixa despesa s'havia d'haver aprovat en una junta extraordinària, res d'obrar segons el caparrutxo d'una sola persona!

–Qui ho haja demanat, que no pague!

–Mireu que joestic per dir-vos que és cosa d'ell...

–De qui?

–De qui va a ser? De Pasqual!

–Això no pot ser...

–Que a tu t'estranyaria molt...

Va partir el seguici cap a l'església. Dones amb mantellina negra al cap i hòmens endiumenjats, alguns -en cada nova ocasió més pocs- amb el senyal de dol al braç. L'alcalde Josep-Miquel Borredà comentava amb acrimònia: «Ja vorem si el dia que jo la dinyaré tindrè un soterrar tan estufat com este. Pareix que en comptes de Pasqual tinguem nosaltres ací l'enterrament del Generalísimo...» No quedaria gens descontent, Josep-Miquel Borredà, de les exèquies que, anys a venir, dispensarien a les seues despulles. Per bé que va comptar amb un nombre menor de corones i li va faltar l'esquela a *El Alcázar*, que en la data del seu traspàs havia

desaparegut del món periodístic. Fins i tot, el consistori, en un ple extraordinari, per unanimitat, acordaria de posar el seu nom a un dels carrers nous del poble: un carrer de cases unifamiliars adossades, amb jardinet a l'entrada i antenes parabòliques a les teulades.

A Pasqual Sentís li feren una missa solemne i revestida. Mossèn Emili Espasa es va esplaiar a gust referint en l'homilia bona cosa de fragments admonitoris, profusament comentats, de l'Apocalipsi segons Sant Joan. Li agradava, a mossèn Emili Espasa, clavar la por al cos de la feligresia. Quan s'esqueia que comentava els turments infernals, gaudia fent la descripció minuciosa dels castics més esgarrifosos del suplici etern. Va morir de llarga i penosa malaltia, sent encara rector en aquesta parròquia on tant havia aporegat amb les seues reprensions apocalíptiques. Amb tot, també li dedicarien el nom d'un carrer.

Enllestit l'acte religiós, i seguint el costum tradicional, les dones se'n tornaren, unes cap a les seues cases, d'altres a ca la viuda, on l'aconhortarien fins ben entrada la nit entre plors, gemecs, tassionades de caldo de gallina, moltes til·les i algun que altre colpet de moscatell per a calfar el cos. Els hòmens encalçaren la lenta marxa del cotxe de morts fins la plaça de Calvo Sotelo, coneguda popularment com la plaça del Dol, perquè era ací on el seguici l'acomiadava després d'haver expressat els sentiments de condolença als familiars. Li va tocar a Maties Sorell haver de representar, en tant que amic íntim, el paper de familiar directe del difunt, ja que de parents propers a qui condolar no n'hi havia, tret d'una neboda, Jeanette, que residia a Alacant, i que, malgrat haver assistit al funeral, no podia acomiadar el dol perquè aquesta era una funció reservada exclusivament als hòmens. Si el seu germà Jean-Claude haguera viscut, a ell li hauria correspost aquesta responsabilitat de consuetud. Però, a penes sis mesos arrere, un camió l'havia arreplegat mortalment de cara, en un revolt que Jean-Claude, conduint un Porsche acabat d'estrenar, va prendre excessivament obert i a velocitat immoderada.

Aquests dos nebots de Pasqual Sentís eren fills d'una cosina germana, Celina Sentís, la qual es va enamorar epistolarment d'un botiguer de la ciutat d'Alcant amb qui arribaria a casar-se. Això va passar quan Celina Sentís començava a entrar en anys de primera maduresa, a perdre "la saó casadora", segons la definició popular, després que va llegir, en una revista pia que publicaven -encara la publicuen- els monjos dominics, l'anunci d'un senyor, Vicent Úbeda, de cinquanta anys declarats, viudo i sense fills, que reclamava una dona amb qui casar-se: mitjana edat, fadrina o viuda, neta, polida, aconformada i temerosa de Déu. Moltes van ser les qui respongueren la crida, però només una, Celina Sentís, l'escollida, i això després de gairebé un any d'intensa relació epistolar.

El casament es va celebrar a Alacant, a l'església de Santa Maria, albirats de prop per la pètria Cara del Moro i el castell de Santa Bàrbara. «Si santa Bàrbara és a prop, difícilment tronarà», va pensar Pasqual Sentís, mentre duia de bracet la nòvia cap a l'altar, tot recordant l'amarga tempesta que havia deslluït el seu casament. Debades va intentar Pasqual Sentís que la seua cosina fera una boda pel cap alt, amb convidats a manta, música d'orgue a l'església, música de ball al convit i berlina tirada per quatre cavalls andalusos, ben guarnida de flors a mansalva, tot a compte de la seua generosa i estufada butxaca.

—Molt t'ho agraim, Maties —li ho va regradar el futur cosí—, però ací, l'any passat, a una parella com ara el cas nostre, viudo ell, ella fadrina, que es casaven, encara els van fer l'*esquellotà*. No tenim ganes, nosaltres, de passar per la vergonya dels esquellots, ni que quatre desgavellats ens planten el pal·li d'arpillera damunt el cap...

Un casament planet —va afegir la cosina—, íntim, per a la família i prou. El que importa és el sagrament del matrimoni...

A desgrat de Pasqual Sentís, el contraents reberen el sagrament del matrimoni en l'església gairebé buida, en una hora matinera, per a evitar de ser destorbats i humiliats per una *esquellotà* que temien tant o més que Pasqual Sentís temia una altra tronada a la traïdoria.

Després d'un dinar en família, en un xalet vora mar que el nòvio posseïa a prop del Campello, marit i muller partiren de viatge de noces a Orà.

En aquesta ciutat argeliana, Vicent Úbeda tenia uns coneguts amb els quals pretenia de tirar avant alguna mena de negoci, llavors encara per concretar. De fet, al cap d'uns mesos d'aquell viatge de noces, estant Celina Sentís embarassada del seu primer fill, tancaren la botiga de roba que posseïen a Alacant i se n'anaren a viure a Orà, on Vicent Úbeda obriria una oficina d'importació i exportació.

Celina Sentís esdevindria llavors *madame Céline* per voluntat pròpia, per un desig de finejar afrancesadament i destacar-se entre la nombrosa colònia valenciana que hi residia. Li plaïa de passejar-se per la platja, tota de punt en randa de cap a peus, para-sol inclòs. Així, quan va nàixer el seu fill, Jean-Claude, i més tard la filla, a qui batejaren amb el nom de Jeanette, *madame Céline* Sentís va estimar-se que foren professors particulars de reconeguda genealogia gal·la els qui en foren els instructors intel·lectuals, tot amb la idea de preparar-los adequadament fins que estigueren en edat d'anar a estudiar a les universitats de París, la llunyana metròpoli.

Dos successos, l'un personal, l'altre històric, s'acordaren per a posar punt i final a l'estada de *madame Céline* i els seus fills en terra algeriana. El primer va ser la mort de l'espòs: Vicent Úbeda va morir d'un atac de cort, sobtat i fulminant, mentre treïa comptes en la solitud de la seua oficina. El segon va ser la signatura dels acords d'Evian entre França i el FLN algerià, en març del 1962, amb els quals França reconeixia el dret a l'autodeterminació d'Algèria.

Madame Céline Sentís, viuda d'Úbeda, no es va sentir gaire comboiada a romandre en un país que s'havia escindit de la *Grandeur* francesa, ja noli va abellir, fins i tot li produïa una certa basarda, finejar arreu de posats i conviccions afrancesades. Va vendre, Celina Sentís, les propietats d'Orà i va regressar a Alacant amb el seus fills. Ací, en cosa de poc de temps, va acumular un acceptable cabal econòmic gràcies a la incipient especulació immobiliària que la voràgine del turisme en desenvolupament promovia. Els seus fills, els va internar en sengles col·legis religiosos, on s'hi van estar a pany i forrellat fins que van enllestir les respectives

carreres acadèmiques, Dret el fill, Filosofia i Lletres la filla. Celina Sentís, *doña Celina Sentís, viuda de Úbeda*, va morir l'any setanta-tres en travessar-se-li en la gola una espina de llucet.

Havent finalitzat l'acte de les condolences a la plaça del Dol, va continuar el cotxe fúnebre camí del cementeri. Al darrere Maties Sorell, tot sol, capcot i compungit. «Encara sort –va pensar– que hi ha poca tongada». Se sentia amprat per haver de representar aquell trist paperot. «Semble un gos sense esme», se'n va lamentar, tanmateix sense atrevir-se en cap moment a alçar la vista de terra.

En arribar al cementeri, Quintí Rivera, l'enterrador, mudat de manera que més aïnes semblava que anara a un casament, va interceptar el metge i li va tirar una brafada a la cara:

–Ni una gota, don Maties; ni una gota he begut, com vostè m'ha manat...

–Està bé, Quintí, està bé... –el va aüixar el metge en un oix.

–Li dóna les gràcies, de part meua, a donya Concepció, pel vestit de mudar -va dir l'enterrador tot ajustant-se'l-. D'ara en avant, me'l posaré en tots els soterrars, que ja sé que pel poble diuen que vaig sempre espentolat i fa irrespectuós...

Va mentir Quintí Rivera, perquè encara no un mes passat que ja l'havia malvenut: anava fluix de butxaca, circumstància, per altra banda, habitual, i li'n calien per a eixugar el nombrosos deutes amb què l'extorquia el vici de la beguda.

Amb la col.laboració dels empleats de la funerària, dipositaren el taüt en la fossa. Tot seguit, els empleats oferiren el seu condol a Maties Sorell i marxaren. En tot el rogle per la redor colpia l'olor de terra fresca, amuntonada vora el clot, a punt de ser retornada.

Maties Sorell va contemplar per última vegada la caixa: el va afligir un fort estremiment i les cames li vacil.laren. Quintí Riverà se li va acostar i li va oferir

la mà:

–L'acompanye en el sentiment, don Maties –va fer l'enterrador en un to que semblava verament afligit. I a continuació va afegir, com per fer-li-ho més esplaiat i solemne–: La mort és certa; l'hora, incerta...

Maties Sorell va encaixar la mà de l'enterrador i tot seguit li va posar un bitllet de vint duros.

–Gràcies, don Maties –va agrair Quintí Rivera, dilatant amb un gest sentit l'expressió de la seua condolença.

Va quedar a soles Quintí Rivera davant la fossa per reomplir. Es va llevar la jaqueta americana i la va deixar, ben plegada, damunt uns cavallets de ferro. Es va arromangar les mànegues de la –encara– impol.luta camisa blanca i un tros dels camals dels pantalons. En acabant, va reballar unes primeres palades de terra sobre el taüt. I en aquell instant, les campanes de l'església tocaren els tres quarts per a les tres. Els budells de Quintí Rivera remugaren de gana. Va acudir al seu costat la gossa Romera, la qual li va sangolejar la cua tota alegre. Quintí Rivera va acaronar el caparró de l'animal.

–Saps què t'he de dir, Romera... que toquem a fer un mos, que don Pasqual no protestarà que el deixem a mitjam requesta –va dir Quintí Rivera a la seua gossa.

La gossa va sangolejar la cua amb més alegria encara, com si haguera comprès, i les festejara, les paraules de l'amo. No festivaria gaires més celebracions aquella cua roja i bruta.

Quintí Rivera es va arrecerar en un carassol i va engaldir el dinar a bocí ple. Va beure vi en abundància, se li va omplir el cap de boires i es va oblidar definitivament de la tasca que li quedava pendent en recordar els vint duros amb què l'havia regraciat Maties Sorell. Li va moure desfici per beure-se'ls i va enfilear feliç i pressurós camí del poble.

*Passats el dol, els mocs i les tassetes,
als quinze dies el desenterraren
per tal de rescatar les vint mil cales*
Vicent Andrés Estellés
(EL GRAN FOC DELS GARBONS)

El casinyot que habitava Quintí Rivera es trobava als afores del poble, al capdamunt d'un alteró rodat de terra margosa plantada de vinya i d'oliveres remotíssimes. Un grapat de pins raquítics i una olivera tan antiga com el sol arreceraven tan rústec habitatge. Quan hi bufava el vent, s'esmunyia pels incomptables badalls del casinyot i sacsejava sorollosament la coberta de llandes, com imitant una rabera de cabres que feren sonar descompassadament els esquellots.

Una estellada de sol de desembre, que a males penes mitigava la gelor de l'ambient hivernal, penetrava a través de les múltiples fissures d'aquell cau desmanegat. Quintí Rivera jeia arraulit damunt la seua màrfega de pallocs, el cap protegit entre els braços. Va gemegar. Es va moure i va tornar a gemegar. Va quedar de sobines. Va retirar els braços de la cara i un raig enlluernador va impactar el seu rostre ensangonat. Va proferir un crit de dolor. Li feia mal boca, i els ulls, i l'oïda li xiulava com l'avís d'un tren que travessara una vall llunyana. Va tossir, tot maldant per incorporar-se, i va escopir un gargall ensanguinat. En posar-se dret, el cap se li va torbar i va haver de recolzar-se en una cadira.

–Fills de la més gran reputa! –va renegar a través d'una amarga exhalació. D'un puntelló enfurit va girar la màrfega, davall la qual guardava la vella escopeta que anit, per encontrar-se massa borrarxo, no havia pogut fer servir per defensar-se. Es va ajupir, amb tot de precacucions condolides, i la va assampar. Després va retrocedir, va clavar el braç en un cànter i va engrapar els dos únics cartuxos amb què va carregar l'arma.

En eixir a l'exterior del casinyot, una estesa de sol li va ferir els ulls; va trontollar. I en tombar la vista cap a l'olivera, el cor se li va fer un puny: el cos exànime de la gossa Romera, lligada pel coll d'una samuga d'espart, s'hi balacenjava. Els ulls se li negaren de llàgrimes i la boca de renecs. «Se'm va pujar la fel al cor», diria, hores més tard, a la guàrdia civil, en referir la tràgica visió de la seua gossa enforcada.

Es va torcar, amb la mànega del jersei, les llàgrimes tenyides de sang seca

que li llagastraven la cara. Va recular un parell de passes, es va girar i va afonar el braç en un bocoi que tenia vora la porta del casinyot. Hi va poar una ampolla de vi, li va arrancar el tapó amb les detns i, d'una tirada, se la va trabucar al cos solatge i tot. Va reballar l'ampolla buida de bon braç: va esclafir en mil estelles en xocar contra un cudol.

Quintí Rivera es va penjar l'escopeta al muscle. Serrades les dents, els ulls unflats i abrasits per la còlera, va guaitar el poble. Va proferir, gola endins, una amenaça i s'hi va encaminar a grans camallades.

–**Quintí Rivera baixa** cap ací carregat d'escopeta i amb la cara plena de sang! –va anunciar un xiquet, a crits, tot entrant de rabinada al Casino.

–Quintí Rivera baixa cap ací carregat d'escopeta i amb la cara plena de sang! –va repetir l'avís ara tot dret, d'esquena a la porta i panteixant.

Alguns hòmens s'alçaren de la cadira d'un bot. La majoria dels qui allí s'aplegaven ja coneixien que anit els fills de Josep Ventura li havien palpat la cara i les costelles a l'enterrador. Bafaners de mena, els Ventura no s'havien pogut estar de proclamar-ho arreu.

–Ja ho he dit jo, que açò acabarà en sang...

–Cal que algú avise la guàrdia civil... –advertiren.

Els dos fills de Josep Ventura, Josep-Maria i Maties, eren presents al Casino, esmorzant. En sentir la notícia es miraren sense parpolejar, quiets en les seues cadires, amb el cap en alt i una fàtua ganyota que els estrafeia els respectius bigots, negres i tapits.

–Jo escampe el poll! –va anunciar un home; un parell més s'afanyaren amb ell cap a la porta.

Amadeu Serer, el propietari del Casino, va filar els dos germans amb preocupació. Josep-Maria, el major, li va tornar el gest, tanmateix gens preocupat.

–Porta una escopeta –va recordar-li Amadeu Serer.

–I què? –va gallejar el major dels Ventura– Tindrà escopeta, però si es mama tots els diners que guanya, d'on li queda per comprar cartutxos?

Els dos germans rigueren la pensada.

–Eixe borratxo ve a fer-nos por amb navaixetes –va afegir.

Els hòmens que no havien volgut marxar, s'apilotaren a ran del taulell i deixaren l'entrada franca.

Els germans Ventura volien fer veure que continuaven a la seua marxa, com si res no hi haguera de passar. «El problema existeix quan el pens en consideració; si tu et gires d'esquena i consideres que no hi ha problema, el problema desapareix», aquesta era la manera de creure i d'actuar dels germans Ventura. Una manera d'anar pel món heretada de son pare, Josep Ventura Quilis, qui es feia tractar de viudo encara que, malgrat la seua voluntat, aquest estat civil mai no el va assolir a dreta llei. Tanmateix, s'estimava més haver de passar de viudo que no haver de donar explicacions. Ara bé, si algú, de vici baciner, gosava immiscir-se en la ferida personal i s'interessava per la causa del decès de l'esposa, Josep Ventura Quilis braolava llavors, enfurit: «La vaig matar jo d'un repic d'hòsties, per putota i malfaenera!».

Josep Ventura Quilis es va casar, quan ja tenia els quaranta-cinc ben granats, amb Simona Miquel, més de vint anys més jove que ell. L'estraperlo li havia enriquit la butxaca, i com els diners tot ho compren, fins les persones, i més en temps de gana i de penúria, li va comprar la filla major a Blai Miquel, qui en tenia dotze, de fills, gairebé més que cabres en el ramat: un exigü ramat amb el que maldava en va per alimentar aquella revolta de riu desbordat que sumaven totes les dotze boques, a part la de la muller. Comptava Blai Miquel que amb aquell casament restaria una boca que mantenir, cosa que ajudaria a tancar alguns dels molts forats que els propinava la misèria.

A pesar de tan nombrosa descendència, Blai Miquel moriria tot sol, a

l'hora que li tocava, poc més que feta la norantena. Me'l vaig emportar un dia de primavera. Ja no pasturava ovelles, ni ell ni cap dels seus fills. Però no podia passar si cada dia no s'estirava passejant cap a les eres on antany solia menar el ramat. Feia quatre xiulits a un gos imaginari, i encara tenia esme per a llançar alguna pedrada de bragueta envers alguna ovella inexistent. En això que es va sentir cansat i es va haver d'ajocar a l'ombra d'un nouer. La soneguera que li va entrar va pensar ell que era això: només son passatgera. Va aclucar els pàrpols dòcilment, i encara no li havien caigut del tot, ja havia vingut a "millor vida".

Simona Miquel es va avenir al casament amb Josep Ventura perquè es delia per fruit d'un plat "rantet" ni que fóra una sola volta al dia. S'hi va casar i va donar a llum dos fills mascles, Josep-Maria i Maties, en l'escàs decurs de dos anys de matrimoni. I de no haver fugit amb aquell representant de joieria i bijouteria, Alberto Rabadán, a qui l'atzar va fer revolar pel poble, possiblement Simona Miquel hauria ultrapassat l'alta fita procreadora assolida per sa mare.

Però Simona Miquel ho va tirar tot a pacte –poble, fills, marit, pares i rècula de germans– per a aliar-se amb l'esperança d'una probable felicitat. Això anhelava quan va pujar al cotxe d'Alberto Rabadán, cabdellada d'anar-se'n a París – un París que es refeia dels estralls de la guerra– i viure-hi una desbocada història d'amor.

Després d'un cert temps d'estretor econòmica, les seqüeles de la qual combatien amb l'exercici intens de la passió enardida, les coses començaren a rutlar per camins més profitosos per a Simona Miquel i Alberto Rabadán. Llogaren un xicotet apartament, des de la finestra del qual s'albirava el pinacle de la fèrria silueta de la Torre Eiffel, i gairebé tots els dies dinaven en restaurants d'una certa i creixent categoria. Tanmateix, Alberto Rabadán, representant de joieria i bijouteria, moriria de leucèmia al tres anys de ser a París. Abans, però, havia ensenyat els pocs secrets que coneixia del seu negoci a Simona Miquel, la qual, amb el nom registrat de *Simone Rabadán*, s'embrancharia exitosament en el món del disseny de joies, autèntiques i d'imitació, tot convertint-se, fins el dia en què va morir, prou jove encara –cinquanta-

dos anys—, a causa d'un accident d'automòbil a prop d'Antíbol, en un exemple d'elegància i discreció entre la clec i la *crème* de les revistes mundanes d'arreu d'Europa.

Encara avui, el món continua ignorant de la vertadera ascendència de la creadora de la firma d'alta joieria Simone Rabadán. Fet i fet, a ningú no li va importar en absolut quina era la seua vertadera genealogia. Els marmessors del seu imperi, exclusivament gent del món financer, solament s'escarrassaren a augmentar els multimilionaris beneficis de l'empresa. I pel que fa als fills legítims de Simona Miquel, Josep-Maria i Maties, son pare va alimentar en ells un tal menyspreu envers la seua mare que tant els feia la vida que poguera haver menat després que va abandonar-los: per a ells, sa mare era morta des del dia que va fugir.

A Josep Ventura Quilis li vaig mostrar el veredicta la vespra de sant Blai de l'any 70. Venia tot pagat i content de complimentar Rita Barber, una il·lustre i monumental senyora que satisfieia les seues necessitats més impúdiques quan ell visitava la ciutat de València. Abans de tornar-se'n a dormir a la pensió on s'hostatjava, al carrer Bailén, vora l'estació de trens del Nord, es va aturar a fer-se l'últim barrejat en un bar del carrer Jesús. Tot just va haver eixit d'allà, dos hòmens se li va reballar damunt i l'arraconaren en una portalada fosca. Li posaren la punta de la navaixa a la gola i li reclamaren tot allò de valor que portara damunt. Josep Ventura, bafaner de mena que no podia evitar de fanfarronejar ni amb una navaixa al coll, va posar en dubte el coratge dels dos assaltants, i aquests, comptat i debatut que Josep Ventura no els anava a afluixar la mosca tan aïnes, abans d'escurar-li les butxaques li van fer la panxa com un garbell.

Josep Ventura Quilis va deixar en herència als fills uns quants bancals, ben pocs diners i el llegat genètic d'un caràcter embolicador, fatxada i venjatiu. Li havien tingut tal respecte a l'autoritat que representava, i li la tenien encara de cos present i tot, que no s'atreviren a llevar-li la bancada d'or que duia posada en el moment d'enterrar-lo. Transcorreguts uns anys, i conveçuts que del cadàver del despòtic progenitor solament restarien els ossos pelats, la mortalla podrida i la

cobejada bancada d'or, s'empatollaren d'enterrar en el mateix nínxol Sebastià Quilis Quilis, un parent de segon grau que havia mort fadrí a causa d'una estranya i virulenta infecció vírica. Sol·licitaren llavors d'exhumar la sepultura del pare per a traure'n les despulles i ajuntar-les amb les del parent acabat de traspassar. En haver esbotzat la boca del nínxol i haver-ne extret el taüt, Quintí Rivera, els germans Ventura i un parell de tafaners que havien acudit a presenciar l'exhumació, no van poder reprimir el gest d'estupor en descobrir la misteriosa i esbalaïdora buidor de la caixa fúnebre...

Els germans Ventura acusaren Quintí Rivera d'haver robat la bancada d'or de son pare i d'haver-ne cremat les despulles. De primer, l'amenaçaren de denunciar-lo a la justícia, però més tard s'ho repensaren i decidiren de prendre-se-la pel seu compte. Per la nit, mentre Quintí Rivera dormia la seua bufa diària, els germans Ventura es van presentar al seu cansinyot, l'apallissaren sense contemplacions i penjaren la gossa Romera d'una branca de l'olivera.

I ara Quintí Rivera entrava al poble decidit a tornar-los la galtada.

En aplegar al Casino, va espentar la porta vidrada i hi va penetrar de rabinada, precedit pel canó de l'escopeta. El pilot d'espectadors ataüllaren amb sorpresa expectació el dit de l'enterrador que anellava el gallet.

Amadeu Serer va dir:

–Està avisada la guàrdia civil, Quintí...

–Com si heu avisat el papa de Roma i tota la cúria de cardenals... Quan els civils arribaran, jo ja hauré fet la meua justícia...

–A qui vols fer por, tararot? –va gallejar el major dels Ventura–
L'endergue eixe que dus a les mans no serveix per a res si no li dónes recapte de perdigons...

–I a tu, qui t'ha contat que el tinc en dejú?

–Els cartutxos costen diners, i tu te'ls mames de seguida que et cauen a

les mans...

La resposta de Quintí Rivera va ser imminent: va elevar el canó en direcció al cap de porc javalí dissecat que penjava a la dreta dels Ventura i li va etzibar una escopetada. El trofeu es va estibar tot seguit provocant un fort terrabastall sobre la taula del costat, buida de clients, bo i originant una trencadissa de gots i ampolles. Amadeu Serer va protestar:

–Cague en els collons, Quintí!

–Tranquil, Amadeu, que la destrossa te la rescabalarà el Ventura que quedarà viu...

–La guàrdia civil... –va insistir l'amo del Casino.

–Ja ho sé! –el va tallar Quintí Rivera– Està avisada...

Va moure el canó, ara apuntant un germà, ara l'altre...

–Els més valents cauen de cul... –va proclamar Quintí Rivera amb sorna– Anit, bé que vau poder amb un borratxo indefens i amb una pobra gossa que no lladrava ni als lladres. Els pimentons, d'anit, per què no els poseu ara damunt la taula, valents?

–Tu has furtat... –va farfallejar el menut dels Ventura.

–Enlerta què dius, Maties Ventura! –el va increpar Quintí Rivera apuntant-lo amb l'arma– Això ho aclariré jo ara, davant de testimonis, perquè la cosa quede clara com l'aigua per a tots, i per al qui de vosaltres dos eixirà viu d'este destret... Atenció, cavallers!... Servidor de vostès, Quintí Rivera Matoses, tots ho saben, és borratxo, fill de borratxos i nét de borratxos... Però, de cap de les maneres, ni fill de lladres, ni nét de lladres, ni jo lladre tampoc! Fa més de trenta anys que vos enterre els morts, vos emblanquine el cementeri per Tots Sants i netege les làpides dels qui m'ho demaneu barat a dos gallets... I jo pregunte, als ací presents, si cap de vosaltres ha tingut *mai* un queixa de mi, si als vostres difunts els ha falta *mai* un anell, un queixal d'or o minso fil de la mortalla...

Tota aquella clec expectant s'apressaria a expressar la seua conformitat amb l'enterrador, tot entonant un cor ressonat de *mais*.

I ara, que quede ben clar el que vos de he dir, ja que després de dir-ho a un de vosaltres dos l'aviaré a podrir terra reblit de perdigons... Senyors Josep-Maria i Maties Ventura Miquel, jo, Quintí Rivera Matoses, enterrador titular d'este poble de desagraïts, sóc absolutament innocent d'eixa injúria que vostès han espampolat per tota la contornada: sàpien vostes, i tots els ací presents, que jo no he furtat la bancada d'or del cadàver del seu difunt pare, ni n'he cremat els ossos, cosa de la qual vostès m'han acusat... Mal em sap no poder aclarir que se n'ha fet, de les seues despulles, que és cas desconcertant i vergonyós per a un enterrador hornat que un mort li desaparega sense més del seu forat...

De sobte, les portes vidrades del Casino s'obriren en un esclafit i tot seguit una veu grossa i potent va comminar:

—*¡Alto a la guardia civil!*

I encara no s'havia acabat de sentir l'ordre de l'autoritat, l'escopeta de Quintí Rivera va retrunyir mortalment. El cos de Josep-Maria Ventura Miquel va rebotar contra la paret amb el pit crivellat de perdigons.

A Concepció Riells, "viuda" de Pasqual Sentís, me la vaig endur d'aquest món de misèries ben bé perquè ella ho va desitjar, quatre anys més tard que van haver enterrat el seu marit. Va ser un dia d'abril, primaveral doncs, quan l'esclat del ravanells encatifa els camps de blanc i de groc, i les porrasses i les borratges jalonen les vores dels màrgens i els caminals de les hortes.

Va tenir una mort assaonada, lenta i apacible, com ella la desitjava. Gose a afirmar que hi havia un matís bellament líric en tan aconformada agonia: ben bé diria que la va fruit; una agonia sense gaire dolor, lleu i senzilla: a poc a poc va anar apagant-se, i tot esllanguint-se anava repartint perdons i demanant-ne, proclamant agraïments a tothom qui la visitava en el llit dels últims moments, especialment a Maties Sorell, qui no la va desatendre en cap instant.

Les seues darreres paraules abans d'expirar foren per al seu marit:

«Pasqual, Pasqual, amb tu m'apresse a reunir-me...» I val a dir que ho va expressar amb vertadera i corprenedora il·lusió.

Va tenir un enterrament complit i nombrós. Era una dona pietosa i amable, estimada per tots. Va assistir a les exèquies la seua neboda Jeanette, hereva universal de la no gens desdenyable fortuna que havia reunit el matrimoni, tot pensant més, però, en uns fills que no tingueren. Si Déu no els va donar fills, el dimoni els va procurar nebots. I els nebots diuen que són llops. I almenys aquesta neboda bé que es va afanyar a demostrar-ho: tan bon punt es va fer públic el testament, ho va posar tot a vendre.

A pesar d'això, Jeanette Sentís no va saber disfrutar gens aquests diners, ni els moltíssims que n'acabalaria en els anys a venir. Després de dos desenganys amorosos, propiciats pel seu geniüt caràcter, autoritari i capriciós, buscaria consol durant un cert temps pagant-se l'amor a colps de talonari. Fins que va avorrir el món i els qui l'habitaven. La van trobar morta a l'habitació d'un ostentós hotel d'Amsterdam rebotida de cava i barbitúrics. Tenia quaranta-cinc anys.

A Quintí Rivera, res és la il·lusió que li hauria fet haver pogut enterrar Concepció Riells, «donya Concepció...» Però llavors ja no transitava pels carrers dels vius: havia traspasat mesos arrere, a conseqüència d'una cirrosi hepàtica, mentre complia condemna, a la presó Model de València, per l'homicidi de Josep-Maria Ventura Miquel.

Els morts tots plens de mosques vora les carreteres...

Maties Sorell s'havia endormiscat en un carassol, assegut en un banc de pedra, a l'entrada del cementeri.

–Has llegit la premsa últimament, Maties? –li preguntaren.

En sentir que li parlaven, Maties Sorell va reviscolar de sobte i va esbatanar els ulls, sorprès.

–Què... –va inquirir.

–Que si has llegit la premsa últimament? –li repetiren.

L'interrogava Samuel Torres, figura espigada i magra, faccions permanentment malhumorades. Es mostrava tot dret, altiu, davant Maties Sorell, ben enfundat dins l'abric, bufanda al coll i un barret de feltre verd cobrint-i el cap.

Samuel Torres havia exercit com a regidor, en gairebé totes les responsabilitats municipals, entre els anys 39 i 79. No s'estava de confiar ulls a cegues que *por los servicios prestados* en el decurs d'aquests quaranta anys, ininterrompudament, un dia havien de dedicar un carrer a la seua persona, a pesar de la desaparició del règim polític en què havia militat fidelment durant tots els seus anys. No obstant això, ell no en perdia l'esperança. «Potser quan em moriré...», precisava entre si. Però cap carrer, ni plaça, ni carreró, no seria mai nominat en memòria seua. Fet i fet, aquest escarni va ser ell qui se'l va buscar i guanyar a pols.

–Sí, clar... –va assentir d'esme, Maties Sorell, al preguntat.

Samuel Torres va traure el periòdic que duia sota el braç, el va desplegar, el va posar en el banc de pedra i s'hi va asseure.

–Per a açò aprofiten els diaris d'ara, Maties –va remugar el vell regidor–: per a ajocar el cul... Vivim en el caos, en l'anarquia, en el descreïment! –va proclamar Samuel Torres.

Maties Sorell es va arronsar de muscles.

–Suàrez ha dimitit... És un cagat de collons! I el que ve a substituir-lo, un altre cagandanes...

–Calvo Sotelo?

–Qui altre, sinó! Sembla mentida que porte la sang i els cognoms de l'immortal i màrtir José Calvo Sotelo. Una vergonya... Nebot seu, és. Els nebots peguen bots... –se'n va plàner amb acritud.

–Tots d'un mateix ventre i cada u d'un temple... –va referir una altra sentència Maties Sorell, sense capficar-s'hi gens.

–Si pujaren els socialistes al poder seria la guerra, Maties! –va vaticinar Samuel Torres– La guerra! No et fa por, a tu, que tornem a tindre els rojos a manar?

–Ja estic vell... Que mane qui vulga...

–És la república una altra volta, Maties! ¡Ens furtaran la terra als propietaris i tornaran les col·lectivitzacions, cremaran les nostres esglésies, profanaran els nostres convents!...

–República, monarquia... Tant me s'hi dóna –Maties Sorell va girar el cap vers la reixada del cementeri i la va assenyalar amb el seu bastó–. Del govern de la mort no escaparem...

Samuel Torres va fer com si no l'haguera sentir.

–El meu nét Fernando... Coneixes el meu nét Fernando, el major del meu Salvador? –Samuel Torres va preguntar, però no es va esperar a la resposta– Acaba d'eixir de l'acadèmia militar de Saragossa. L'han destinat a València... Ja li ho dic jo sovint, al xicon, que els militars haurien de tornar a posar els collons damunt

la taula, com en el juliol de 36. Això caldria, un bon passó de vara... El braç dins la mànega a tots! Tanta democràcia i tanta merda! Disciplina i ordre! Això call! Autoritat! Autoritat!

Samuel Torres es va incorporar de bursada, va elevar el seu bastó enlaire i va proclamar tot enardit:

—*¡Por Franco! ¡Por el Imperio! ¡Por Dios! ¡Arriba España!*

Maties Sorell no escoltava ni les paraules ni les proclames del seu abrusat interlocutor. La mirada perduda enlloc, va sospirar i va gemir:

—A tots ens en toca una...

Com de buit se sentia Maties Sorell en travessar el carrer Llarg, ran de la casa que havia habitat el seu amic Pasqual Sentís, casa que tant havia freqüentat ell amb una confiança gairebé de germans de sang. Els forasters nouvinguts que ara l'ocupaven, després que en morir Concepció Riells la seua neboda Jeanette venguera la casa, els saludava d'esme, si el saludaven, amb una mena de rancúnia soterrada, com si aquests nous estadants foren els culpables del seu profund avorriment, de la seua irreparable soledat.

Maties Sorell feia temps que s'havia jubilat: un jove llicenciat en medicina, de Carcaixent, li havia heretat la plaça. Per bé que no va escatimar esforços i atencions perquè el nou metge s'adaptara al poble, a les particularitats i les manies dels seus habitants, li guardava una certa aversió, desraonada, puix que el seu substitut passava per ser un jove considerat i atent amb els pacients; fet i fet, li va costar ben poc guanyar-se el respecte i la confiança, mèdica i personal, de tothom.

Maties Sorell havia perdut tot protagonisme en el devenir quotidià del poble. Des que s'alçava fins que es gitava, tot era un cúmul d'avorriments i deficiències. Ja ningú no l'aturava a mitjan carrer i li referia el seguit de dolors i alifacs propis, la febrada del fill o la grip dels vells de la casa. Aquesta atenció li la dispensaven ara al jove doctor, Jacint Gomis, de qui deien i no paraven que era tan bon metge perquè

tenia prest i lleuger el volant de visita per a l'especialista.

D'aquest desagraïment de la gent, del tedi que l'extenuava, de la desgana per viure, de tot alhora, se'n planyia sovint Maties Sorell a la fadrina que li percurava la casa, Amèlia Solís, gairebé nonagenària, en el recer quiet i recollit del guisador de casa, davant el tassó de sopes del matí, el plat de calent del migdia o el frugal sopar vespertí. Amèlia Solís capcinejava les queixes del vell metge jubilat: a ella tant li feia el clam del vell i la fama que li atribuïen al nou, perquè si al vell mai no l'havia hagut de menester, en aquelles alçades de la seua vida al jove només el caldria -com de fet el va caldre- quan haguera de certificar per escrit la seua defunció.

Maties Sorell acostumava a passar, cada dia, una curta estona al Casino. Feia d'espectador en algunes taules de truc. No hi jugava, malgrat ser tingut per un jugador avesat, tot i que sovint li ho demanaven. Des de l'enterrament de Pasqual Sentís, amb qui sempre havia format parella, gairebé invencible, no havia tornat a seure en una d'aquelles taules, ni havia tornat a acaronar la pell setinada de les cartes. No li recava, però. «És carrera de món», s'aconformava entre si quan evocava aquelles partides victorioses amb Pasqual Sentís; i s'hi resignava sense commoció. Amb tot, alguns d'aquells contrincants de partida, d'ençà que havia abandonat el truc per la mort del seu amic, li deien, d'amagat, per a mofar-se'n, "el viudo". Mai no se'n va assabentar, Maties Sorell, d'aquest burlesc malnom que li encolomaren per pur ressentiment.

Se sentia desarrelat, Maties Sorell, postís en un món en què trobava que ja no encaixava. Potser, s'atrevia a pensar en alguna ocasió, tota la vida ho havia estat, de desarrelat. Són els conviccions de qualssevol mena, s'argumentava, les que fan créixer les arrels. Maties Sorell sempre havia tirat a massa covard per a tenir conviccions; almenys de pròpies. S'adonava que havia viscut sempre a l'ombra de Pasqual Sentís. Recordava que quan jugava al truc sempre Pasqual Sentís dirigia les partides i ell es limitava a obedir. Ben mirat, reconeixia, havia passat la República com a republicà d'esme, la guerra com a reservista sense bàndol, el franquisme com a escolà d'amèn. I ara, orfe d'aquell amic que l'emmenava, no trobava lloc en la

partida ni sabia com jugar les seues cartes.

—Ni els morts ni els absents tenen amics ni parents... —es va sentenciar.

Els diumenges que feia bo, s'allargava tot anant anant fins el cementeri. Retia honors fúnebres als avantpassats que hi reposaven, la nissaga dels quals s'extingiria amb ell. De retop, dispensava una visita a la sepultura de Pasqual Sentís i Concepció Riells. Rememorava amb estremiment els funerals de l'amic. Tot i amb el temps transcorregut, a voltes encara es penedia d'haver dubtar del seu pressentiment de mort, però sobretot d'haver-lo obligat a retraure-li els errors comesos en el passat...

El 18 de juliol de l'any 1936, les tropes comandades pel general Francisco Franco Bahamonde s'havien sublevat, amb d'altres capitosts militars, contra el govern de la República. Així començava el conflicte bèl·lic que es tancaria, vora tres anys més tard, l'1 d'abril de 1939, amb la derrota republicana. Després vindrien els quaranta anys d'autoritat absoluta del *Generalísimo de los Ejércitos Francisco Franco Bahamonde, Caudillo de España por la Gracia de Dios*.

L'inici de la sublevació militar havia sorprès Pasqual Sentís a Madrid estant, on es trobava per tal de resoldre uns afers burocràtics al Ministeri d'Agricultura per encàrrec de son pare, Senén Sentís. Durant un temps vagarejaria sense nord per la ciutat, enmig del caos i les freqüents escaramusses que feien dels carrers madrilenys una tómbola en què rifaven ferits i morts a la babalà.

Si bé al principi Pasqual Sentís s'havia allotjat en un hotel d'una certa categoria, en posar-se tot cap per avall va trobar que una discreta pensió li oferiria una major seguretat. Ací va esperar informacions i esdeveniments que aclariren una mica la gran confusió de notícies. Va saber que al poble, que havia quedat en la zona de domini republicà, un escamot de milicians de la FAI s'havia incautat de sa casa i les seues terres havien estat collectivitzades. Son pare, Senén Sentís Oliver, home de comunió diària i vinculat a la dretana CEDA, l'havia acollit Sebastià Piquer, l'alcalde,

que era militant del PSOE, per a evitar que els faistes se l'emportaren a "passejar" al pont dels Gossos, com s'havien emportat a mossèn Camil Lloret. A pesar d'aquesta acció, a Sebastià Piquer li referen el favor tancant-lo a la presó de Sant Miquel dels Reis de València, on moriria, justament el dia de Reis de l'any 41, de tifus, i això després que li van haver commutat tres penes de mort a què l'havien condemnat en consell de guerra sumaríssim, en aplicació d'aquella *Ley de Responsabilidades Políticas*, publicada el febrer de l'any 39, que tant de quefer em va donar.

Pasqual Sentís va decidir que calia escapar del Madrid sota control republicà per a unir-se a les forces dels militars sublevats i contraris a la República. Al cap de prop de dos mesos de deambular per Madrid, va aconseguir d'entrar en contacte amb un personatge de la CEDA que li deien Justino Montemayor. Aquest Justino Montemayor li va facilitar el traspàs a l'anomenada "zona nacional". Pasqual Sentís va aconseguir d'arribar a Burgos, una de les primeres ciutats on havia triomfat la insurrecció militar. Dies després que va haver ajudat a canviar de bàndol Pasqual Sentís, Justino Montemayor em va trobar en perforar-li el fetge la bala d'un milicià comunista.

Una volta es va haver instal·lat a Burgos, Pasqual Sentís va intentar d'accedir als capitosts que comandaven l'organització de la *Falange Española y de las JONS*. Així, es va procurar un uniforme de falangista i es va presentar a la seu del partit. S'hi va donar a conèixer com a important "terratinent" a qui el *terror rojo* havia desposseït de les seues propietats legítimes. Després de moltes barretades, moltes alçades de braç a la romana, d'*arribas a España i vivas a Franco*, a José Antonio, a la Falange i etcètera, va aconseguir que li assignaren una confusa responsabilitat en una oficina de racionament.

S'estava Pasqual Sentís en un furgatxo fred i humit, davant una trista taula, sense companyia ni claror de sol, escassament il·luminat per una tètrica bombeta. Tot el seu parament administratiu consistia en un tampó de tinta i un segell de forma ovalada que contenia el jou i les fletxes i la llegenda *Burgos número 4*. De tant en tant, es presentava en aquell cauatxo un falangista rigorosament

uniformat i li posava sobre la taula un grapat de papers que ell havia de segellar i rubricar. Com en aquella novel·la de Franz Kafka, Pasqual Sentís ocuparia bona part del seu temps a intentar rompre la teranyina que li impedia d'accedir als qui detentaven la cúpula falangista de Burgos. Amb penes i treballs va aclarir noms, adreces, telèfons, però mai no va aconseguir d'acostar-s'hi.

Durant dos anys ben llargs, Pasqual Sentís s'asseuria cada dia en aquell furgatxo obag i tètric, segellaria papers i més papers, pronunciaria el mot "camarada" centenars de vegades, alçaria el braç en alt en infinitat d'ocasions, i proclamaria tants milers de *vivas* i *arribas* que n'avorriria l'exclamació i les consumetes.

Finalment, la guerra a les acaballes, a últims del mes de març, Pasqual Sentís regressava al seu poble. Els vencedors de la guerra li havien retornat la propietat: la casa i les terres. Trobaria son pare acollit ara a casa dels pares de Concepció Riells, amb qui es casaria mesos més tard entre trons i llamps de tempesta: no gaires mesos, a penes cinc, perquè el patriarca Sentís acusaria en la salut tota la tensió viscuda durant el temps de conflicte. No havia tingut esme ni per a dir unes paraules en defensa de Sebastià Piquer, que l'havia aixoplugat en sa casa per a impedir que el mataren els més radicals.

Millor aspecte tenia el seu amic Maties Sorell. Tot i que a punt havien estat d'enrolar-lo cap als hospitals propers al front de guerra perquè hi posara en pràctica els seus coneixements de medicina. Per sort per a ell, el poble va haver d'acollir un gran nombre de refugiats que venien fugint dels territoris republicans que ocupaven, amb gran represàlia, les forces nacionalistes del general Franco. Qui era aleshores metge del poble, don Arcadi Alborch, prompte es va veure desbordat per poder atendre tant de ferit i de malalt. Va fer les gestions perquè el jove llicenciat Maties Sorell no haguera de marxar al front i s'hi quedara per a ajudar-lo.

Ara, amb el final de la guerra clar i donat, don Arcadi Alborch havia fugit cap a l'exili. Les noves autoritats havien decidit mantenir Maties Sorell com a metge, encara que amb algunes reserves, puix que n'hi havia qui li retreia que no haguera

escapat del poble per unir-se a les tropes nacionals. Tot i amb això, la significació política de Maties Sorell durant la guerra va ser sempre mínima. Amb el seu nomenament, de moment interí, allò que més preocupava a les noves autoritats que era que la salut dels habitants no quedara desatesa, ja tenia solució presa. I en tot cas, si calia, ja es valorarien més endavant les mesures correctives necessàries contra Maties Sorell.

Pasqual Sentís va explicar al seu amic tot un seguit de càrrecs que assegurava haver exercit a la rereguarda nacional, a Burgos, que havia encaixat de mans amb tots els generals i capitostos de la *Junta de Defensa*, fins i tot amb el mateix *Generalísimo*, qui li havia elogiat la tasca que realitzava en una recepció amb els més alts responsables militars i de la Falange.

Tot això li ho explicaria també, pèl per pèl, a Pedro Estornell, el cap major d'un escamot de falangistes enviats de València ciutat amb la missió d'organitzar la vida política i social del poble d'acord amb el nou credo ideològic. Pedro Estornell va cridar un grapat de persones de confiança, naturals de la població, per tal d'alliçonar-los com calia.

El dia de la trobada amb Pedro Estornell, Pasqual Sentís bafanejaria de coneixences i grans relacions, i enumeraria els personatges i les situacions que havia referit al seu amic Maties Sorell. Tanmateix, per a Pedro Estornell no n'hi havia prou amb la simple paraula de ningú, per moltes medalles que li mostrara de boca. Per a Pedro Estornell, qui no era als seus papers, o venia avalat per un càrrec o una autoritat superior a ell, no comptava. I no va comptar per a res amb Pasqual Sentís, per moltes i desmesurades expressions de fidelitat al règim que li va proclamar. Pasqual Sentís no es va resignar que el deixaren de costat.

—Ja me'ls conec més que la ruda, jo, estos falangistes que volen fer a tall d'espasa. En vaig patir alguns, allà a Burgos —li explicava Pasqual Sentís a Maties Sorell—. Este Pedro Estornell és molt primitiu, mol bàsic... Este vol caps...

—Què vols dir *caps*? —es va acovardir el jove Maties Sorell.

—Noms, persones que es van significar durant el terror... És com pagar

una penyora, o la quota d'entrada a un club.

–Els altres, han dit noms? –va preguntar Maties Sorell, referint-se als qui havien assistit a la reunió.

–Segur! Si no del poble, de Xàtiva, d'Ontinyent... Tant els hi dóna d'on siguen. El que cal és aplicar amb el màxim rigor possible la *Ley de Responsabilidades Políticas* per a poder fer una bona depuració... Tingues en comptes que molts callen, i justifiquen el seu silenci dient que no volen fer més mal a gent de poble o coneguts. Però eixos escrúpols no poden comptar ara: hem de pujar Espanya amunt, que si s'ha afonat en el tarquim és perquè algú l'ha estacada. I cal exigir responsabilitats als cupables. Com li les han demanades a l'alcalde Sebastià...

–Però va traure la cara per ton pare...

–Perquè li convindria. I encara et diré més, Maties: si cal, que paguen amb la vida. I nosaltres també ens les hem d'exigir, les responsabilitats: hem de véncer els escrúpols i les falses bones intencions que ens amordassen... Cal parlar, cal dir noms...

–Estant matant-ne molts –va apuntar Maties Sorell.

–Només als qui han comès delictes de sang. La majoria fan unes setmanes de presó i de pas aprenen la lliçó d'ordre i autoritat que cal que aprenguen... D'ací un parell de mesos voràs com torna Sebastià...

Pasqual Sentís s'entossudia, de més a més, que Maties Sorell demanara l'ingrés a la Falange. Tanmateix, Maties Sorell no s'acabava decidir. Temia els impediments que li pogueren posar per haver romàs tot el temps en zona republicana i no haver esmerçat cap d'esforç per a canviar de bàndol. Amb tot, era conscient que si feia el pas i l'acceptaven, les reticències i els problemes se li acabarien, fins i tot podria ser que el nomenaren metge titular

–Ho tenim de nassos, Maties –argumentava Pasqual Sentís per a mirar de convèncer el seu amic—. Si li donàvem un nom a Estornell, tu quedaries net de càrrecs i guanyaries la titularitat de la plaça de metge, i jo desmuntaria les desconfiances que té Estornell contra mi...

Aquella nit Maties Sorell no va dormir. Ja no dubtava de les raons de Pasqual Sentís: l'havia convençut i les feia seues. Buscava un nom i feia hores que l'escollit li ballava per la intenció. Pensava que matava dos pardals d'un tir si denunciava Miquel Reig, el marit d'Angelina Soler, un jornaler que havia secundat les col·lectivitzacions de la terra al poble, més per tal d'aconseguir un tros de bancal amb què alimentar la seua família que no perquè políticament se'n fera cabal. Però això tant se valia, ara.

Temps abans de l'esclat de la guerra, Maties Sorell havia demanat de festejar a Angelina Soler. Començaren a veure'ls passejant per la carretera, a l'ombra de les moreres; fins i tot s'atreviren a ballar junts durant la revetla de Sant Joan. Però, tan bon punt aquesta relació va arribar a orelles de la mare de Maties Sorell, donya Teresa Sempere, va cridar a l'ordre el fill. «Angelina Soler no és del nostre braç, Maties. Déu sap els sacrificis que hem hagut de fer per a pagar-te la carrera de metge, i ara que hages d'anar a fer-li l'aleta a una filla de jornales de la terra, de mans gens fines, fetes malbé per durícies i quebrasses...».

A pesar del trencament de relacions a què sa mare el va obligar, Maties Sorell no es treia del cap Angelina Soler, no pensava en res que no fóra trobar la manera de véncer l'oposició i els prejudicis de la seua família. Aquesta esperança se n'aniria a pacte quan Angelina Soler i Miquel Reig es posaren a festejar, i al cap de ben poc, en plena guerra, es casarien.

Ballava el nom de Miquel Reig pel cap de Maties Sorell. No el deixava aclucar l'ull. Un desig de revenja li aniria guanyant l'actitud.

L'endemà, Maties Sorell pronunciava el nom de Miquel Reig davant Pasqual Sentís, i aquella mateixa vesprada Pasqual Sentís el pronunciaria al seu torn en presència de Pedro Estornell. I aquella mateixa matinada, quan Miquel Reig tornava de regar els seus pocs pams de terra pròpia, un grup de desconeguts el feren pujar en un cotxe a punta de pistola. L'endemà se'l trobarien reballat a la cuneta de la carretera amb un tir en la nuca.

Tan mortal gest no els va aprofitar de res. Pedro Estornell no va comptar

amb ells per a cap tasca de compromís. S'hagueren de conformar amb actuar de simple comparsa lleial en el *Movimiento* local, sense cap mena de significació. Maties Sorell ja va donar per bo que l'admeteren a pesar del seu passat i, sobretot, que li asseguraren que no havia de témer per perdre la plaça de metge que ara posseïa interinament: prompte el farien titular, si és que de València no posaven cap impediment. Encara que li feren saber que d'ell esperaven molt més que una simple contricció pública i un nom per a la porga general. Maties Sorell va acotar el cap i va donar-los les gràcies. «En avant –va dir-los–, la meua vida la convertiré en una profunda prova de lleialtat».

Però Pasqual Sentís, descontent per l'inesperat bandejament dels càrrecs de responsabilitat, va anar a demanar raons a Pedro Estornell. I Pedro Estornell, que professava una descompassada passió per la història imperial d'Espanya, no va trobar millor resposta que referir-li el capítol de la mort pagada de Viriato: «*Roma no paga a traidores...*»

*Estava el mort dins el taüt, i feia
un fred de mil dimonis, diuen, i
tenia son i cansament...*
Vicent Andrés Estelles
(EL GRAN FOC DELS GARBONS)

Regressava cap a casa Amèlia Solís, la fadrina de Maties Sorell, a boca de nit, després d'assistir a una missa de rès per l'ànima de Candelària Frígols. Eren nascudes el mateix any, Amèlia Solís i Candelària Frígols, havien anat juntes a l'escola del poble –el temps just d'aprendre a identificar l'alfabet i prou–, juntes havien pres la Primera Comunió i juntes havien fet la Confirmació. Tanmateix, Candelària Frígols es va casar i va tenir fills, néts i besnéts, mentre que Amèlia Solís, per diverses i atzaroses circumstàncies que potser no caldrà referir fil per agulla, no va trobar qui

la portara de bracet a l'altar. Bastarà esmentar el caràcter esquerp i dominant de sa mare: «Mentre jo visca, tu no tindràs més obligació que atendre'm. Quan jo em moriré, ja et casaràs...» Trets idiosincràtics que amb els anys anirien caracteritzant-se, com una herència genètica soterrada i de configuració paulatina, en el temperament de la pròpia Amèlia Solís. Només la seua condició de domèstica en amo apaivagava la manifestació d'aquest adust tarannà.

Tot anant anant, Amèlia Solís recomptava quans en quedaven encara vius que tingueren, poc més o menys, la seua edat. Dels hòmens amb els qui havia compartit la joventut, ja no en quedava cap al món; de dones, una, que ella recordara en aquell moment; precisament una cosina de Candelària Frígols, Edmunda, tot i que sis anys més jove. Tan exigü recompte li va provocar un passatger però profund efecte de soledat. Li va recar haver acumulat tants anys ja sobre els seus ossos. Mentre havien subsistit coneguts coetanis als qui visitar i emplaçar-los amb un «te'n recordes quan...» i moure ensems la memòria i l'evocació dels anys viscuts, encara feia goig anar sumant anys amb les cames bones i l'orgue més o menys fortívol. Quan això ja no era possible, quan mirava entorn seu i no trobava rostres envellits pels mateixos dies que ella, persones amb les quals compartir un minso record comú, pensava a morir com una necessitat justificada, per fatiga, per insoportable avorriment de viure.

En arribar a casa, Amèlia Solís es va aturar davant la còmoda i va contemplar abaltida les frèvoles flames de la mitja dotzena d'animetes que mantenia enceses nit i dia, per les ànimes dels seus propis difunts i pels difunts de Maties Sorell, encara que ell se'n despreocupava.

—Don Maties, m'han donat una carta per a vostè —li va anunciar la fadrina—. Me l'ha donada Conxeta Llopis, la dona del carter, en el rés de Candelària Frígols. Diu que el marit no ha pogut repartir este matí el correu perquè anit va patir un còlic de renyó, i com sabia que jo assistiria al rés de Candelària...

Maties Sorell s'estava vora la llar de foc encesa. Assegut en la cadira de repòs, llegia el periòdic enfundat dins el batí, el coll protegit per una bufandeta.

–Com va eixe grip? –es va interessar la fadrina lliurant-li la carta.
–Se m'està prenent la veu –va dir Maties Sorell, clarament enrogallat.
–Li prepare una tasetta d'orenga?
–M'anirà bé –va assentir–. Gràcies, Amèlia.

Maties Sorell va estudiar el sobre. Va llegir el nom del remitent –Adrià Peris–, el qual li era totalment desconegut, i la procedència: Torrent. Es va engrunsar en un gest d'indecisa curiositat abans decidir-se a esgarrar un dels costats del sobre. Va extraure una quarteta liniada, els caràcters cal·ligràfics de la qual li resultaren sobtadorament familiars.

Benvolgut Maties:

Segurament et sorprendrà saber que encara sóc viu. Però així és. Explicar-te la meua peripècia dels últims anys seria massa llarga i complexa de referir a través d'una simple carta. Apel·le a l'amistat que ens va unir tants anys per a demanar-te ajuda. T'espere el dia 15 de febrer, a la una del migdia, a la cafeteria Morant de la plaça dels Furs de València, darrere les Torres de Serrans. Et necessite.

El teu amic de l'ànima

Pasqual Sentís

En haver llegit la missiva, el cor de Maties Sorell batejava de manera descompassada; el front i les galtes se li havien engebrit i un visible estremiment s'havia apoderat de les seues mans. Va girar la vista cap al calendari d'*Espigas y Azucenas* que penjava vora la fotografia dels seus pares, les xifres del qual encara podia distingir malgrat la distància, almenys prou com per constatar amb esferèim que el 15 de febrer era l'endemà.

Va aparèixer Amèlia Solís amb el tassó d'orenga. Maties Sorell es va afanyar a ocultar la carta en la butxaca del batí.

–Don Maties, que no s'encontra bé? –es va adonar amb preocupació la vella fadrina– Té el color esglaiat...

–No és res; no res, Amèlia... –va balbucejant– Un calfred.

–S'hauria d'allitar, don Maties. No està bé que siga jo qui li haja de dir que la millor medecina per al grip és el llit...

–Tens tota la raó, Amèlia. Tota la raó... I per a demostrar-t'ho me'n vaig de dret cap allí...

Les cames li defallien tot ascendint l'escala cap al dormitori. Es va sentir avergonyit quan Amèlia Solís va haver d'acudir a ajudar-lo a muntar, ella, que li treia més de vint anys.

–Li pujaré una bossa d'aigua calenta –va dir la fadrina en aplegar al dormitori.

–Gràcies, Amèlia.

–Vol que m'allargue a la farmàcia i li porte algun medicament?

–No caldrà... El llit, de moment, ja serà prou medecina.

–Ara li pujaré l'aigua calenta... Li busque una altra manta per si prenguera fred?

–No cal. Amb l'aigua calenta en tindrè prou.

Maties Sorell es va ficar al llit. Al cap de poc hi regressava Amèlia Solís.

–Au, don Maties, prenga's un glopet d'orenga, i ara després li pujaré també una tasseteta de caldo.

Gràcies a totes les atencions de la fadrina, Maties Sorell es va sentir més refet i confortat, però només físicament.

«És viu! És viu!», es repetia una i una altra volta, com un colpeig constant i atordidor que martellejava la seua incredulitat. Hi pensava i l'envaïa un estremiment de por intensa i desmesurada.

No va poder agarrar la son en tota la nit. Les seqüències del soterrar de Pasqual Sentís se li van fer físiques i properes en el pensament. Se li repetiren els rostres, els gestos, les paraules, les corones, els condols, les llàgrimes de Concepció Riells, l'alè pestilent de Quintí Rivera, Pasqual Sentís de cos present...

L'endemà, de bon matí, Maties Sorell apareixeria a la planta baixa de casa folrat a foc dins l'abric, la bufanda al coll i vell barret cofant-li la testa despoblada de cabells. En veure'l, Amèlia Solís es va astorar:

–On se suposa que va vostè, don Maties?

–Me n'he d'anar a València...

–A València! I ara!, covant el grip que està! Què vol desbalafiar-se la salut, vostè? Ahir, blanc com la cera i tremolant com un pàmpol, i hui, de volta, com si res!

–És important, Amèlia.

–Més important que la salut no hi ha res. I sembla mentida que no ho sàpia vostè, que és metge.

–Ho sé, ho sé, Amèlia...

–Doncs lleve's tots eixos corfolls i torne-se'n al llit!

–Brou de bonegar-me com si fóra jo un xiquet, Amèlia...

–És que és de tindre el trellat d'un xiquet fer això que vol fer...

–És un cas de vida o mort.

–De mort, la seua, don Maties, que se la trobarà de nassos si no es cuida...

Va fugir cames em valguen, Maties Sorell, de les amonestacions que li engegava la vella fadrina.

Feia fred al carrer. Una grisor de pluja continguda esmorteïa l'ambient. Afortunadament, l'autobús cap a València no arribaria amb gaire retard.

Des de l'entrada principal de l'estació d'autobusos de València, girant la vista a l'esquerra, Maties Sorell va divisar les Torres de Serrans a l'altra banda del caixer primitiu del riu Túria, ara convertit en jardí urbà. La distància que l'en separava no era excessiva. Va consultar el seu rellotge: tenia prou més de tres quarts de coll fins a

l'hora de la cita. Va decidir d'anar-hi a peu; el passeig, de més a més, el tranquil·litzaria.

Va entrar a la cafeteria Morant un quart abans de l'hora. No sabia com mitigar la por de trobar-se cara a cara amb Pasqual Sentís; temia si potser el cor no li resistiria el xoc emocional de tenir-lo davant per davant... Per un moment va passar pel seu pensament la feliç hipòtesi que tot fóra una broma de mal gust d'algun ressentit de poble. Prompte se li va esvaïr, però, aquesta possibilitat. La calligrafia de la carta era, sense lloc a dubtes, de Pasqual Sentís. Hi posaria la mà al foc.

Va guaitar pertot buscant-lo entre l'escassa clientela del local: la respiració se li va tallar mentre pegava la vista arreu. Va tornar a respirar en comprovar que encara no hi era.

Va seure en una taula. Es va desbotonar l'abric però no se'l va llevar; sí, en canvi, la bufanda i el barret: els va deixar sobre la cadira del costat. S'hi va acostar un cambrer. Maties Sorell es va adonar que tenia gana malgrat les atüidores circumstàncies. Va demanar un entrepà i un got de vi. Es va sorprendre que, en aquell estat de nervis, el seu estómac agrairia l'aliment.

Tot just enllestia l'últim mos que va aparèixer Pasqual Sentís a la porta.

Maties Sorell el va reconèixer en el moment en què es va haver desembolicat la bufanda que li protegia part del rostre: els poc més de cinc anys transcorreguts des del seu "soterrament" no li havien alterat gens el caràcter; els cabells una mica més grisos i el parar lleugerament entortillat. Maties Sorell va notar que les galtes se li esglaiaven, i una fluixetat li pujava per les cames amunt i el postrava a la cadira; la respiració se li va entretallar. Va intentar d'alenar profundament, de concentrar-se a recuperar el pols, el ritme de la respiració, les forces, el coratge...

Pasqual Sentís també el va clissar i va somiure. Maties Sorell, capficat a no perdre els sentits per la impressió, amb prou faenes va conformar una ganyota indefinible. En ser a tocar del seu amic, Pasqual Sentís va eixamplar els braços per tal d'abraçar-lo. Després d'una breu indecisió, Maties Sorell va fer un esforç

sobrehumà per a incorporar-se i deixar-se abraonar efusivament.

–Sabia que vindries –va sanglotar l'amic "ressuscitat" tot estrenyent-lo contra si.

Se separaren. Pasqual Sentís va seure. Maties Sorell es va deixar caure en la cadira, sense forces.

–Et veig bé, Maties.

–Una miqueta engripat... –va boquejar Maties Sorell.

–Això és el pa de cada dia dels vells –va fer Pasqual Sentís, i va enumerar–: grip, constipats, colesterol, artritis... punyetes i més punyetes.

Callaren. Acotaren els caps i esgarriaren l'esguard amprat sobre la taula. Per fi, Pasqual Sentís va dir:

–Quina sorpresa, per a tu... saber que sóc viu...

–Ja ho pots ben dir... –va assentir Maties Sorell amb un accent d'inquietud agitant-li la veu.

–Si saberes tot el que he hagut de penar, Maties... Les anacoretetes, Maties, les anacoretetes... –se'n va plànyer Pasqual Sentís, i tot seguit se li escaparen un parell de llàgrimes que es va afanyar a tocar-se amb el revès de la mà.

Pasqual Sentís va explicar:

–Ho vaig aguantar prou bé, el vetlatori i l'enterrament... Però, t'ho jure, Maties, t'ho jure que estava convençut, convençut del tot, que m'havia de morir en aquell moment, que aquella era la meua hora... Te'n recordes que t'ho deia, Maties? Era de veres! La sentia darrere el bescoll, la mort, te'n recordes que t'ho deia, eh?

Maties Sorell va capcinejar afirmativament: *Un present la proximitat de la mort com una alenada freda en ple bescoll...* Fora d'això, de moure el cap en un sentit o un altre, no badaria boca Maties Sorell: observaria i atendria amb un posat circumspecte i angoixat.

Pasqual Sentís continuava:

—Quina gentada, Maties... Quin enterrament... Tot gràcies a tu. Et portares com un bon amic, un *gran* amic. Mai no t'ho podré agrair prou... Ara que, pobra Concepció... Vaig patir tant per ella en aquells moments... Per mi, no; per mi no patia. Encara que va haver un moment, durant el vetlatori, que em pensava que no ho suportaria, que de colp i volta pegaria un bot i, au!, tot a pastar fang! Però estava conveçut, ja t'ho dic, que em trobava a les portes de la mort. I, a pesar de tot, tenia fam, Maties, una fam tal que m'haguera menjat les pedres, i una set que m'abrasia... I m'estava pixant! Imagina't: pixant-me com un condemnat! Vaig haver d'anar afluixant l'aixeta a poquet a poquet, per por que traspassara els pantalons... Quan tancaren la tapa per a dur-me a missa de cos present, encara vaig pensar: a vore si tinc sort i aguante fins que acomiaden el dol... Després, ja podré morir-me en pau... Quan em ficaren a la fossa, encara em sentia satisfet perquè ho havia pogut presenciar tot, i pensava: ara és l'hora!... En això que vaig sentir Quintí que li deia a aquella gossa seua: «Anem a fer un mos, que Pasqual no protestarà...» I tot va quedar en un silenci que acovardia. Jo pensava: tinc set i tinc fam, i encara no m'he mort. I el temps se'm feia etern, dins el taüt, Maties... Em vaig adormir. No havia dormit jo que sé la d'hores que feia, i mira que em va costar, amb els ulls tancats, de mantindre el control i no adormir-se mentre m'estàveu vetlant... En despertar-me, no em podia creure que encara fóra viu. Sentia les moixes i els mussols... Aleshores em vaig adonar de l'erro que havia comès... Mare de Déu Santíssima... No era la meua hora! I jo era allà, soterrat davall un toll de terra! Em vaig penedir de tot, Maties... De tot! Estava espantat. Espantat a més no poder... I ja no volia morir-me... Desesperat, vaig començar a colpejar la tapa de la caixa, amb els peus, amb els genolls... Fins que la vaig obrir... Pel que es veu, Quintí se'n va anar de bufa i s'havia oblidat de la seua obligació. A penes havia tirat quatre palades de terra. Encara sort. Les coses del destí... Era de nit quan vaig eixir del clot. Al principi vaig pensar de tornar-me'n corrents a casa i dir-li a Concepció que era viu, que havia patit un atac de catalèpsia o què sé jo... Me'n vaig desdir prompte. Vaig pensar també en tu, en la vergonya que sentiria quan em veres, en la vergonya que sentira en avant

quan anara pel carrer i tots, després del soterrar que m'havien fet, em refilearien i riuren a barra catxa la meua peripècia... Vaig decidir que m'estimava més que recordaren les meues magnífiques exèquies que no passar la resta de la vida que em quedara donant que riure i rebatejat amb algun malnom desficaciat... Decidit això, vaig recordar que els Ventura havien enterrat son pare amb la bancada d'or, i que em caldria alguna cosa de valor per a començar a moure'm pel món. Així que vaig traure el vell Ventura del nínxol, li vaig llevar la bancada i el vaig ficar dins el meu taüt, pensant que el dia que morira Concepció, si volia que l'enterraren amb les meues despulles, no es trobaria amb la caixa buida. I els Ventura, que saps que sempre m'han caigut malament, per bafaners i estufats, que els donaren pel sac... Després, com sabia on guardava Quintí el material i els ferraments, vaig tornar a tancar el cau del vell Ventura. La meua fossa, la vaig cobrir de terra. Segurament, vaig pensar, en tornar Quintí de dormir la mona, ja no se'n recordaria si l'havia reomplida o no... Amb aquella bancada a la butxaca per tota fortuna, i engiponat amb l'uniforme falangista pudent de pixum, vaig enfilat-me serra amunt, sense saber ben bé cap on mamprendre els passos... Durant un quants dies vaig estar passant fred i misèries per les hortes i les serres, alimentant-me pràcticament de taronges, fugint de tota presència humana, aporegat de topar-me amb algú que em poguera reconèixer... Un dia em vaig trobar a punta d'alba pels volts de Montortal... Saps on és, Montortal? –Maties Sorell va assentir– Vaig recordar que allí tenia una parada el trenet que va de Castelló de la Ribera a València. Però no tenia ni un cèntim, només la dentadura d'or del vell Ventura... Llavors almenys ja m'havia desllepissat de l'uniforme de falangista: pels femers sempre trobes algun pèntol que posar-te... Vaig acostar-me al poble, a Montortal, i pels afores vaig caure en un puticlub que tenia encara les llums enceses i uns quants cotxes aparcats a la replaça. M'hi vaig acostar i vaig esperar que algú eixira. Em vaig guardar la meua bancada postissa i al primer que va traure el cap d'aquell cau li vaig mostrar la d'or del vell Ventura, dient-li que era meua, que em trobava en un mal pas i que em calien diners ràpids. Els dos primers m'enviaren a fer punyetes, però al tercer, un homenet xaparro i satisfet, una

miqueta begut, li vaig traure uns quants bitllets per la bancada.

Amb aquells minsos diners vaig pujar al trenet i vaig fer cap a València. Els primers dies no sabia què fer ni a qui encomanar-me. Em vaig tirar a captar a la porta de les esglésies i freqüentava els mejadors de beneficència... I, si vols que t'ho diga, Maties, la veritat és que me'n treia un bon feix, de captar. En tot el temps que m'hi vaig dedicar, inclús vaig poder estalviar algun galletet. A pesar de tot, pensava que m'anaven bé les coses. Era tot tan diferent de la vida que jo havia portat al poble, encara que no trobava res a faltar, excepte, això sí, la companyia de Concepció... A ella, l'he trobada molt a faltar... Molt! I això: estava concençut que tenia la sort de cara. Un dia em vaig assabentar que en una casa del carrer Cavallers s'organitzaven bones partides de truc i de subhastat. Em vaig comprar roba bona, em vaig empolainar com un senyor, i amb els estalvis que tenia em vaig plantar en aquell cau i vaig demanar de jugar. Només pensava fer quatre xavos i prou, per matar el vell cuc de la baralla... I em va anar que totes em ponien: la sort de cara, ja t'ho dic, que tenia. En un parell de voltes d'acudir allà, ja havia arramblat un feix considerable, però res de l'altre món que em salvara, tard o prompte, de tornar a haver de captar a la porta de missa. Així que vaig continuar acudint al joc, i la sort no em girava l'esquena. I, uns dies per altres, anava fent pujar de grossària el muntó. Aleshores em vaig dir: «Pasqual, no temptes més la sort, planta't i retira't del joc». Em vaig plantejar que no podia continuar anant pel món de difunt, sense papers, en perill sempre que un dia la policia m'enganxara i es descobrira tot... Preguntant entre la gent amb què feia timba, m'indicaren un individu que em podia traure tota la documentació legal que necessitara, i de la bona. Vull dir que no era el cas que em feren un document fals, perquè així continuava en perill que la policia, per una d'aquelles, descobrira la falsificació, i darrera d'una cosa vinguera l'altra... entens? La persona amb qui vaig entrar en contacte estava ficada dins la policia. Em va aconseguir una personalitat nova, legal, de manera que si em busquen als arxius jo hi sóc... Jo: Adrià Peris Bover, nascut el 12 d'abril de 1914 a València; fill d'Adrià i de Pietat; estat civil, solter... Però, en fi, Maties, històries... La veritat és que encara

no he pogut acostumar-me al nom, ni a la biografia... Pel que fa a la vida que porte, em va bé... o com si m'anara bé. Amb els diners que vaig estalviar jugant, uns quants els vaig gastar comprant un piset a Torrent, i la resta els vaig posar en inversions que cada mes em donen per a dur una vida senzilla i tranquil·la. M'alce tard, passege, veig la tele, per les vesprades m'estic al bar de baix de casa i faig unes partides de truc per passar l'estona... En fi... matar el temps. O que el temps em mate a mi d'avorriment i soledat... Però passa, Maties, que estic cansat de ser ningú, una personalitat falsa, sense arrels, sense records que compartir... En ocasions em criden per aquest nom nou, sent: «Don Adrià!», i em costa donar-me per entès. I unes altres voltes, vaig pel carrer, i si criden algun Pasqual ja em tens a mi tot cap en alt buscant qui em crida... Per a tornar-me boig, Maties... I a les nits, quan em retire i em tanque al pis i em veig allà tot sol com un mussol, esmaperdut, pesant-me la soledat com si fóra feta de plom, se'm cau l'ànima als peus i em faig de plorar que em lleve la pell... I quan em gite, pose la ràdio en marxa i la deixo encesa tota la nit, xarrant xarrant, perquè sinó no puc adormir-me...

Maties Sorell estudiava el posat abaltit de Pasqual Sentís. Es demanava confús si calia tenir-li llàstima o rancor, si indignar-se o maldar per comprendre'l.

–I tot açò que m'has contat, Pasqual, a quin cap trau? –va preguntar a la fi, amb un deix de ressentiment que no va poder arrestar-se.

Pasqual Sentís va bransolejar el cap amb desesme.

–No puc tornar al poble... –va mussitar.

–I tant que no pots –va corroborar Maties Sorell.

–Per això vull que parles amb Concepció, que li ho contes tot, que li expliqués el meu turment, la meua soledat i, sobretot, el meu penediment... Fes que em perdone, Maties, per tot el mal que li haja pogut fer, però aconsegueix que tornem a estar junts, Concepció i jo. A Torrent podrem iniciar una nova vida. A Torrent o a on siga... Dis-li-ho així, Maties, remarca-li-ho: una nova vida...

Maties Sorell va fitar els ulls lluents de Pasqual Sentís. Després va dir:

–Arribes tard, Pasqual...

–Pasqual Sentís es va esverar.

–Què vols dir que arribe tard?

A Maties Sorell se li va ofegar la veu quan va haver d'anunciar:

–Concepció és morta...

En prendre consciència de les paraules de Maties Sorell, Pasqual Sentís va notar que les faccions se li esqueixaven i es va afanyar a ocultar-se el rostre amb les mans; a l'instant sanglotava amb el cap cot. «Per culpa meua... Per culpa meua...», repetia entre gemecs.

Maties Sorell es va adonar que els observaven. Va sentir vergonya i va convèncer Pasqual Sentís que havien de marxar.

Abandonaren la cafeteria. Durant un quant temps camejaren en silenci per la vora del riu. De tant en tant, s'aturaven i seien en algun banc.

–La meua vida ja no té sentit, Maties –va dir, al capdavant, Pasqual Sentís–. Cap ni un sentit... Ja no paga la pena res. S'ha mort l'esperança que tenia... Què se n'ha fet de la casa del poble, i de totes les altres propietats?

–La teua neboda ho va vendre tot.

–Quina perla, la meua neboda... –va dir amb acritud.

Continuarien caminant encara una bona estona. Ara i adés, Pasqual Sentís somicava compungit:

–Pobra Concepció... Mira que l'hauré feta patir... Pobra Concepció...

De colp i volta Pasqual Sentís es va aturar i va amanollar el seu amic pel braç, amb força.

–T'he de demanar un favor, Maties. Un favor molt gran...

Maties Sorell es va estremir: temia per la mena de favor que li poguera demanar.

–Digues... –va murmurar amb recel Maties Sorell.

–És l'últim favor que et demanaré en esta vida, Maties... L'últim.

–No et garantisc que te'l puga fer...

–Me'l faràs –va assegurar Pasqual Sentís amb una estranya emoció–. Tinc una pistola que...

–M'amenaces! –es va indignar Maties Sorell.

–No! No, Maties, no... No pretenia amenaçar-te amb la pistola... Per qui em prens, amic meu? És per a mi. Per a mi! Escolta que vaig a dir-te, Maties... Esta nit anirem tu i jo al poble. Tu i jo. Exhumarem la fossa on és enterrada Concepció i m'enterraràs amb ella. I quan m'hauràs enterrat, jo em suicidaré... És perfecte!

Tot i l'emoció amb què Pasqual Sentís va explicar aquell pla, Maties Sorell s'afanyaria a bandejar tan macabra maquinació.

–Ni pensar-ho! Estàs boig, Pasqual! Boig! Boig!

–Maties, t'ho demane per misericòrdia... –va implorar Pasqual Sentís mentre l'aferrava pel braç- Per misericòrdia...

–Ni misericòrdia ni res, Pasqual! I deixa'm el braç, que em fas mal!

Pasqual Sentís va mudar ràpidament d'estratègia i va apuntar la vella amenaça amb les dents serrades:

–No m'obligues a fer-li saber a Angelina Soler...

Però en aquesta ocasió Maties Sorell reaccionaria de manera diferent. Ara va respondre tot irat:

–Li pots contar a Angelina Soler el que et rote pels nassos! Tant me s'hi dóna! És més, no caldrà que li contes tu res, perquè jo mateix, en arribar al poble, aniré a sa casa i li ho explicaré tot fil per agulla. Tot! Paraula per paraula. Així, mai més no podràs fer servir en contra meu aquella injustícia que cometerem els dos. Descansaré quan li ho hauré confessat a Angelina. Descansaré de tu i d'aquell maleït erro!

Maties Sorell es va desembarassar d'una rabinada de la mà que el subjectava pel braç i va posar tot el seu esforç a escapar corrents. Tot fugint, el perseguiren els crits de Pasqual Sentís que el reclamaven desesperadament, però les cames del qual no aconseguiren de seguir-li l'entrepàs vertiginós que li estimulava

l'espant... Li va traure una tongada de metres, distància que va aprofitar per a fer parar un taxi. Quan s'hi va encabir, va afanyar el taxista a engegar rabent, carrer enllà, en qualsevol direcció. I fugir, fugir de Pasqual Sentís. Tot enfilant l'ampla via, Maties Sorell no gosaria girar la vista arrere.

*L'home palpava un cos adolescent, mentre ella
es menjava un pastís sense participar
en allò que al seu cos feroçment succeïa.*

Vicent Andrés Estellés
(LLIBRE DE MERAVELLES)

Fosquejava. Maties Sorell pedalava guiat per la fressa de l'aigua que corria cavallera per la séquia i els braçals, xerrotejant vivament com un estol de xernes. Al davant ataüllava la porxada del llavador públic; cosa de mig quilòmetre més enllà, s'albiraven les primeres cases del poble. Regressava d'atendre el menut de la Casa Tormo, malalt de tercianes. No era ell encara el metge titular del poble, però don Arcadi Alborch havia desaparegut just un més abans que el general Francisco Franco Bahamonde havia de fer públic l'últim comunicat de guerra: «*En el día de hoy, vencido y desarmado el ejército republicano...*» i etcètera i etcètera.

Tothom al poble era sabedor del fidel i manifestat ideari àcrata de don Arcadi Alborch, així com les arrelades conviccions naturistes que tothora practicava: vegetarià, caminador infatigable, coneixedor de totes les herbes de l'horta i de la muntanya, les quals sovint receptava soles o barrejades amb d'altres, fins a l'extrem que la saleta on examinava els malalts més aïnes semblava la botiga d'un herbolari que no la consulta d'un metge format a les aules filomàtiques d'una univesitat. N'hi havien que fins i tot asseguraven haver-lo vist banyar-se despullat en els remelsos recòndits del riu. Tot i la fama d'estrafolari que li atribuïen, don Arcadi Alborch era un home bastant apreciat. Malgrat això, tan bon punt es va convèncer que la guerra –i la Revolució– estaven perdudes, va estimar-se més de fugir i mirar de posar-se a estalvi que no haver de jugar-se la pell a la favorable o desfavorable intercessió dels seus pacients.

Don Arcadi Alborch, després de moltes peripècies, entre les quals cal destacar l'estada al camp de concentració d'Algerers, aconseguiria d'embarcar-se camí de Mèxic. Es va establir, com a metge homeopàtic i naturista, a la ciutat de

Cuernava. Hi va morir l'any 1989. De vell.

Atès que Maties Sorell era també metge, i a pesar que durant la guerra havia treballat al costat del declarat públicament *desafecto* don Arcadi Alborch, els responsables polítics locals el nomenaren metge del poble en situació d'interinitat, per poder pal·liar així la desatenció mèdica en què havia quedat la població amb la fugida de don Arcadi Alborch, almenys fins que instàncies polítiques més elevades en designaren un de titular.

Maties Sorell va arribar al llavador públic. Aviat va identificar Angelina Soler que bregava amb la bugada. Faenejava en solitari. D'ençà de la mort del seu marit procurava de no coincidir amb les altres dones del poble, excepte amb aquelles amb què mantenia prou de confiança. N'hi havia hagut que li havien fet el buit, d'altres miraven de defugir-la per por de possibles represàlies, sobretot des que havien sentit a dir que el 15 de maig havien afusellat onze persones a Xàtiva.

Maties Sorell va frenar la bicicleta.

–Com va, Angelina? –va preguntar-li des del caminal, peu a terra i encavallat en la bicicleta.

Angelina Soler va alçar el cap de la bugada i va dreçar la mirada vers el camí. A l'horitzó de ponent, el cel encenia la lloma de la serra.

Maties Sorell va recolzar la bicicleta en un nouer, es va llevar les gafes que li subjectaven els camals i les va penjar en el barrot del quadre. Va descendir el suau pendent que menava al llavador.

Angelina Soler faenejava de nou.

–Vinc de visitar el menut de ca Tormo. Té tercianes –va anunciar Maties Sorell.

Angelina Soler no badava boca ni treia l'atenció de la peça de roba que fregava contra la pedra.

Maties Sorell va recolzar l'espatla en un dels pilars d'obra que sostenien la coberta del llavador. Va sospirar i va comentar:

–He sentit a dir a te'n vols anar del poble...

Angelina Soler va cessar de bregar amb la roba. Es va torcar, amb el revés de la mà, el front entresuat.

–M'han oferit faena a Almansa, en la sega del blat...

–I t'enduràs el teu fill amb tu?

Angelina Soler va respondre sense elevar els ulls de la roba:

–Fins que me'n torne, me'l tindrà Maria l'agutzila...

–Encara li estàs donant el pit... –va apuntar Maties Sorell.

–Ja li l'estic llevant.

Maties Sorell es va girar per contemplar l'ocàs que s'esdevenia a la seua esquena.

–Estàs decidida del tot a anar-te'n? –va inquirir sense tombar-se.

–I què puc fer, sinó? Després de la mort de Miquel, n'hi ha que em fugem com del còlera... Si a Almansa busquen braços, cap a Almansa me n'aniré.

–I si algú et donava faena al poble?

–Qui? Ningú no s'atreveix a donar-me'n, ni de cosidora ni de res... Tenen por que si em fan un favor, el marit o els fills patisquen la desgràcia de Miquel...

Maties Sorell va callar. Angelina Soler va aprofitar la pausa per rentar el sabó d'aquella última peça que li quedava per llavar. Després que la va haver escorreguda, la va posar en la ferrada, amb la resta de la bugada.

La veu de Maties Sorell va cruixir en l'albir del vespre:

–Si et casaves amb mi, ja no hauries de patir per res...

Angelina Soler va sospesar el pes de la bugada xopa.

–Els meus pares ja no s'ho oposaran –va afegir–. Jo els convenceré.

Angelina Soler va parar esment en la remor de l'aigua, en l'esgarip llunyà d'una moixa, en l'abatoll dels grills... Va dir:

–El problema no són els teus pares, Maties. Sóc jo, que no sé si vull casar-me amb tu *ara*...

Maties Sorell va capcinejar tot cavil·lós.

–Entenc que tingues dubtes: fa no res que mataren Miquel... La ferida encara no és tancada. Però deixa'm almenys que t'ajude, així no hauràs de desatendre el teu fill per haver-te'n d'anar a Almansa...

Maties Sorell va mirar fixament Angelina Soler, comminant-la a donar una resposta que ella va silenciar.

–Angelina Soler va dir:

–Millor serà que te'n vages: si ta mare en veu tornar junts, o li ho escudellen veus volanderes, tindràs disgust...

Les paraules d'Angelina Soler van ferir Maties Sorell. Se'n va tornar a la bicicleta per a mamprendre el tram de camí que el separava del poble.

Ja era negra nit quan Maties Sorell va tenir a les envistes els llums del poble. L'autobús va parar i ell va abaixar. Feia fred. La gelor se li va ficar espinada endins i el va fer tremolar. «Dec tindre calentura», es va diagnosticar.

Va arribar a casa cansat i ert. Amèlia Solís es va afanyar a menar-lo fins a la llar de foc.

–Calfe's, don Maties, calfe's... En quin cap cap, anar-se'n a València, malalt com està...

–Ho havia de fer...

–Ho havia de fer, ho havia de fer! Com més va, més monyicot... Ara, agarre una pulmonia i vorà que prompte se li hauran acabat les obligacions. En avant, criar malves...

–Prou de bonegar-me, Amèlia, per favor... –va somicar Maties Sorell.

–Prou de bonegar-me, Amèlia... –va repetir la vella fadrina la queixa del metge– Més val haver de reptar que no haver de soterrar! Vaja-se'n cap a dalt i gite's. Ara li pujaré una tassa de caldo i una bossa d'aigua calenta...

–I una aspirina...

–Podrà pujar a soles, o l'hauré d'ajudar?

–Tu prepara el caldo i l'aspirina...

La porta de ca Angelina Soler era entreoberta. No es veia ningú pel carrer en aquella hora de canícula plena; solament les cigales tenien esme de fer vida. Maties Sorell no s'ho va pensar a penes i s'hi va esquitllar... Mirant de no moure renou, va travessar les dues navades de la casa fins a l'eixida. Va sentir llavors el ressò d'una veu que entonava una cançó de bressol des del pis de dalt. Maties Sorell va començar a pujar els escalons a poc a poc. Temia que el fort retrò dels batecs del seu cor delataren la seua presència furtiva en la casa. Va aplegar al capdamunt de l'escala i va seguir, a través d'un curt passadís, cap on sorgia el cantusseig. La porta deixava un badall entre batents de gairebé tres dits. Des d'ací, Maties Sorell va ataüllar, asseguda en un balancí de reixeta, Angelina Soler que separava el mugró de la boca del seu xiquet adormit. Va gitar la criatura en el llit que feia el calaix inferior de la còmoda. Angelina Soler va fer un gest adolorit en palpar-se els pits, tan reblerts encara; un gota de llet es bransolejava en un dels mugrons... Aquesta imatge va ser la que finalment va compellar Maties Sorell a penetrar dins l'habitació. Angelina Soler es va girar esverada. Instintivament, es va ocultar els pits amb la roba de dol. Sense deixar de mirar-la, Maties Sorell es va acostar vora la còmoda, va traure un bitllet de la butxaca i els va deixar al costat de la fotografia de Miquel Reig.

–No te'n vages a Almansa, Angelina –va gemegar Maties Sorell–. Queda't amb mi... Jo et protegiré.

Començava a moure el dia quan Maties Sorell va obrir els ulls. Es va posar el termòmetre. No tenia febre. Se sentia encara una mica cansat, i dèbil, però avorria el llit, i tenia coses importants per fer.

Es va vestir i va baixar baix. Amèlia Solis se'l va mirar amb un gest de reprovació.

–On va tan matí, vostè?

–No marmoles tant, Amèlia... Fes-me unes sopes de malta; tinc gana.

–Ja he encès la llar. Vaja cap allà i arrime's al foc.

Maties Sorell va obedir.

Al moment, Amèlia Solís li va portar una safata amb el bol de malta i un tros de pa del dia abans a bocins. La va dipositar sobre el tendur i se'n va tornar a seure en una cadira baixa, a la vora del foc.

Amèlia... –va fer el metge mentre afonava amb la cullera els bocins de pa en la malta.

–Diga'm, don Maties.

–No vull que t'enfades, però he d'eixir a fer un encàrrec...

Amèlia Solís el va mirar amb seriositat.

–Per vostè fa, don Maties... La salut que desbalafaia és la seua...

–Només serà un moment. Tornaré de seguida...

La vella fadrina es va encollir de muscles. Tanmateix, guaitaria amb preocupació com Maties Sorell traspassava afeixugadament el llindar de la casa.

Hi havia tolls d'aigua engebrida pel carrer. El fred arrapava la pell i feia plorar els ulls. Maties Sorell va saludar un parell de veïns de camí cap a casa d'Angelina Soler.

Va colpejar amb el picaport i va esperar que obriren.

Va aparèixer Angelina Soler torcant-se les mans amb el davantal. Es va sorprendre de veure-hi Maties Sorell.

–Bon dia, Angelina –va fer ell, atuït.

–Bon dia, Maties...

–Estàs a soles?

Ella capcinejaria afirmativament després d'uns segons de vacil·lació.

El meu Rafel se n'acaba d'anar ara mateix. Havia d'estar a primera hora a València, per resoldre coses de l'ajuntament...

–Puc passar...?

Angelina Soler va dubtar, però a la fi va esbatanar la porta.

–Passa –va dir–, i el va precedir casa endins.

Van seure vora la llar de foc.

–Vols prendre un cafè o alguna altra cosa? Una miqueta de malta amb llet? –li va preguntar ella.

–Gràcies, Angelina; però ja he desdejuntat.

–Amèlia està bé?

–Bé, sí. Remugant, com sempre...

Maties Sorell es va contemplar les mans fredes, pigallades per la vellesa; després d'engolir saliva, se les va refregar amb inquietud. Mentalment, va refer tot el trajecte que anys arrere emprenia gairebé cada dia: entrava al corral per la portella de darrere, que en aquell temps donava a les hortes, traspassava la porta junta de l'eixida, pujava l'escala cap al pis de dalt i entrava a l'habitació d'Angelina Soler. Se li va representar el calaix inferior de la còmoda que feia de llit al seu fill Rafel, aquella còmoda damunt la qual deixava, en acabar, *la sena ajuda*... Maties Sorell va recordar la fotografia de Miquel Reig, aquella fotografia que ell només va veure la primera vegada que va estar a l'habitació, perquè en les posteriors ocasions que hi tornaria la fotografia ja no la trobaria mai més... Tot ho recordava ben nítidament: la fotografia de Miquel Reig, la còmoda, el calaix-bressol, el llit...

–He vingut per confessar-te una cosa, Angelina... –va dir, amb el cap acalat, però, sense gosar a mirar-la directament als ulls.

*Hi ha morts que viuen i donen la mà,
tenen a punt una frase oportuna
i saben dur una vida discreta,
sense cridar en res l'atenció.
Morts que ningú sabrà que són morts
i van a missa de dotze els diumenges.*
Vicent Andrés Estellés
(LLIBRE DE MERAVELLES)

A primeres hores de la vesprada del dia 23 de febrer (de l'any 1981), Miquel Cerdà Quilis moria a la residència sanitària *José Antonio Primo de Rivera* de València; causa de la mort: cirrosi hepàtica.

Miquel Cerdà Quilis havia menat una existència irrellevant, del tot dessubstanciada. Manobre des dels nou anys, era tan curt d'enteniment que mai no va poder ultrapassar el llinar d'aquesta subalterna categoria professional: va morir sense haver après ni a tirar una llença. Es va casar als vint-i-cinc anys amb Salvadora Rovira, filla del poble, i tan escassa de coneixement com ell. Salvadora Rovira ploraria el decès del seu marit en companyia de les seues tres filles, totes fadrines en aquella data. En el moment del traspàs, tenia Miquel Cerdà Quilis cinquanta-tres anys. Bevia massa, aquest també.

En saber-se la defunció, les campanes havien comunicat al poble el lutuós succés, precedint el senyal de morts amb els tres drangs de la campana mitjana que anunciava el sexe baró del finat; si és dona la mitjana branda dues vegades.

Al que havia estat el seu domicili, carrer de Santa Llúcia número 12, ja de

nit fosc, la viuda i les tres òrfenes esperaven desolades l'arribada del cotxe fúnebre que havia de portar-los les despulles des de València. La capella ardent estava ja disposada a l'entrada de casa, a punt per a instal·lar-hi el difunt i iniciar-ne el vetlatori.

La mort de Miquel Cerdà Quilis, tot i la nimietat de la seua figura pública, hauria obtingut prou més atenció per part dels seus veïns de no haver estat perquè, poc després de les sis de la vesprada d'aquell mateix dia, el tinent coronel de la guàrdia civil Antonio Tejero Molina, comandant un grup de més de dos-cents guàrdies, havia assaltat per les armes el Congrés dels Diputats, a Madrid.

De seguida que va conèixer la notícia que la rebel·lió militar estava en marxa, i que, a València, el capità general Milans del Bosch havia tret els tancs al carrer, Samuel Torres es va afanyar a presentar-se al post de la guàrdia civil per tal de posar-se al servei dels insurrectes.

–*Mi nieto Fernando está con Milans del Bosch* –se'n va devanir davant els guàrdies civils.

Un Land Rover del cos l'acompanyaria més tard de retorn cap a casa, amb la falsa promesa d'avisar-lo si els calien hòmens per al combat. Aconsellaren a la dona de Samuel Torres de no deixar-lo eixir de casa, per la insana gelor de l'ambient sobretot.

Tanmateix, l'abrandament ideològic va poder més que no el sentit comú: Samuel Torres s'abocaria prest al carrer enarborant una bandera espanyola amb el símbol aguilenc del règim franquista, tot ranquejant al crit de «*Franco, Franco, Franco!*».

Arribat a l'edifici de l'ajuntament, on en aquell moment hi havia reunit el ple municipal, en sessió extraordinària i urgent, Samuel Torres va brandar una vella Luger de la guerra contra la República i va amenaçar de disparar Benet Jorques, l'agutzil, si aquest persistia a no permetre-li l'entrada a l'edifici perquè preguera possessió del govern del municipi en nom de *la Nueva Dignidad de España*.

En sentir l'escama, l'alcalde, el socialista Miquel Reig Soler -fill de Miquel

Reig i Angelina Soler-, i tots els regidors del consistori s'abocaren al balcó per a aclarir quina en passava. En comprovar que era Samuel Torres qui organitzava aquell sarau, decidiren de baixar tots a una per intentar de fer-lo desistir d'aquell capçanada.

No va caldre adoptar mesures de força contra Samuel Torres. Tanta passió desbocada va ser excessiva per al seu cor. Tot de sobte es va quedar ert, va amollar la bandera i trontollà. De sort que Benet Jorques el va emponar abans que no caiguera estès a terra.

El dugueren corrents a l'hospital de Xàtiva, travessant tot de carreteres i carrers que havien quedat deserts i expectants. Samuel Torres sobreviuria a aquell atac fulminant durant tres dies, però en coma, abans que me l'enduguera definitivament. Hom podrà considerar que va ser, en certa manera, un premeditat acte de misericòrdia, atès que aquella revolta a què Samuel Torres s'hi havia sumat tan enardidament s'acabaria com el rosari de l'aurora.

A Miquel Cerdà Quilis encara l'esperaven, passada la mitjanit, parents i veïns per a vetlar-ne les despulles. Més tard –cap a dos quarts de dues de la matinada– va ser quan el rei d'Espanya Joan Carles I apareixeria per televisió per a condemnar la temptativa del colp d'estat i desautoritzar-ne públicament els capitosts. L'endemà al migdia, els colpistes, rendides les armes, abandonarien el Congrés dels Diputats per la porta de darrere. I ben entrada la vesprada del 24 de febrer, el cotxe fúnebre amb les despulles del malaurat Miquel Cerdà Quilis va arribar a la que en vida havia estat sa casa. No hi va haver temps ni per a mostrar-lo de cos present: el dugueren directament a l'església, li feren una missa breu i, tot seguit, amb presses i coreres, l'aviaren a soterrar abans no es fera massa fosc.

Si bé el funeral de Miquel Cerdà Quilis va ser accidentat i expedit, el dol li'l portaren, la viuda i les tres òrfenes, llarg i estricte, segons l'antic costum que ja ben bé ningú no observava: tot un any que no fregaren el picaport, ni emblaquinaren la frontera de la casa, ni menjaren res que s'haguera de coure al forn –ni arròs, ni cabeçola de cabrit, ni mones, ni arnadí–, que no debades havia

traspasat el cap de casa.

Pasqual Sentís –o Adrià Peris, tant se val– s'havia estat tota la nit pendent de la ràdio i la televisió, encoratjant des del seu sofà els tancs de Milans del Bosch i les metralletes de Tejero Molina. Tanmateix, després que el rei Joan Carles I va fer conèixer la seua postura contrària als insurrectes, la tensió esperançada de Pasqual Sentís s'arronsà. Va comprendre que ja estava tot perdut.

Es va preparar un cafè i cavil.lejà una estona amb l'única companyia de la tassa i una ampolla de conyac que no va destapar.

«Sóc un imbècil», pensava. «Per quins pimentons m'he de preocupar jo si acaben o no acaben amb esta merda de democràcia... Què en trauria, jo? Res! Absolutament res! Sóc un ningú: sóc Adrià Peris... Qui és mon pare? Qui és ma mare? Quin rostre tenien? Tinc germans? D'on vinc? On vaig? Jo, Adrià Peris, un ser sense ser. Més sol que un mussol. Ningú: Adrià Peris no és ningú... Pasqual Sentís sí que era algú, i tenia sentit que ell haguera estat tota la nit pendent de les notícies, delerant la victòria de la rebel.lió... Però Pasqual Sentís és mort. I Adrià Peris és un postís, un ser sense ser, un impostor...»

Va menar els passos abatuts fins el telèfon amb una decisió presa.

Durant uns dies arrere havia estat enroniant-se amb el pla amb què havia intentat de cabdellar Maties Sorell el dia que es retrobaren a València. Un propòsit que Maties Sorell va trobar tan desgavellat que el va comminar a fugir com un esperitat. Amb el colp d'estat, la nova il.lusió havia arraconat aquella intenció suïcida. Però ara, que endevinava que amb la presa de postura de la monarquia la rebel.lió tenia el temps tassat, recuperava Pasqual Sentís la decisió de reposar per sempre més en companyia de la seua esposa.

Va alçar l'auricular i va marcar el número d'un dels cambrers del bar on solia passar les vesprades, un xicot anomenat Bernat Gimeno... Bernat Gimeno: vint-i-cinc anys, casat, pare de tres criatures i carregat de deutes fins al coll.

Atesa la deshora, el telèfon va estar una estona sonant abans que l'atengueren.

–Bernat, sóc don Adrià... –va rosegar Pasqual Sentís.

–Don Adrià? Don Adrià Peris? –va interrogar amb sorpresa, i un cert ensonyament, Bernat Gimeno.

–Sí...Jo mateix.

–Que es troba malalt? Necessita un metge? –es va alarmar el jove cambrer, ja que sabia que "Don Adrià Peris" vivia sol i, doncs, va sospitar una probable malaltia que justificava aquella telefonada a deshores de la matinada.

–Tanquil, Bernat: estic bé de salut...

–Ah, bé!... I si està bé de salut, per què em telefona a estes hores?

–Vols guanyar-te un milió de pessetes netes d'impostos? –va proposar sense embuts Pasqual Sentís.

A l'altra banda del telèfon, Bernat Gimeno havia emmudit sense saber-se'n avenir, però barrinava i anava tapant forats i rebaixant bonys de deutes amb les possibilitats d'aquell sobtat i prodigiós milió de pessetes que la fortuna volia posar al seu abast.

–Bernat, que em sents? –va haver d'intervenir Pasqual Sentís en vista que l'altre no rossollava.

–El sent, el sent, don Adrià...

–I què respos? Vols o no vols, guanyar-te un milió de pessetes esta nit?

–Home, don Adrià! Quina pregunta... Certament, em vindrien de categoria, eixos diners... Però, vaja.. depén.

–Depén de què, Bernat? Botiges, les justetetes –s'impacientava Pasqual Sentís.

–Del que s'haja de fer, clar... I més esta nit, que han declarat l'estat d'excepció i diuen que els tancs campen pels carrers com si anaren de desfilada...

–Tu, d'això, no te n'has de preocupar.

–Jo el que no estaria disposat a fer és res que anara contra la llei, i que

em pugueren tancar a la presó. Tinga vostè en compte, don Adrià, que tinc dona i tres criatures...

–I un cabàs de deutes que et trauen a ballar!

–Home, don Adrià... –va protestar Bernat Gimeno.

–Ni home, ni dona, Bernat! ¡Abans que es farà de dia podràs estar en ta casa tocant-te les birles i amb un milió de xufes a la butxaca, i tu encara vinga de fer botiges! Com comprendre's no et donaré tants diners barat a dessembossar l'aigüera! La cara, una miqueta te l'hauràs d'arriscar, això és de calbot...

–Està bé, està bé, don Adrià... No s'altere. Què s'ha de fer?

–Tens cotxe, no?

–Sí, senyor: un Seat 1430 ranxera, de segona mà, clar...

–Però funciona...

–I tant! Com una seda...

–Bé... Tu saps on visc jo?

–Sí, senyor.

–En eixe cas ja cal que vages botant del llit que t'estaré esperant al portal.

I afanya't!

Bernat Gimeno botaria del llit com un llamp, balbucejant tot de mitges explicacions que posarien la preocupació al cap de la seua dona. Temps tindria Bernat Gimeno de penedir-se per «no haver-ho reflexionat prou i deixar-me arrossegar per la temptació de la cobdícia».

Apuntava l'alba quan l'alcalde Rafel Reig i l'agutzil Benet Jorques tocaren a la porta de ca Maties Sorell.

Va acudir a obrir-los Amèlia Solís. A pesar que era de costums matineres i tots els dies de l'any estava en dansa prou abans de trencar el dia, els va rebre per vestir, embolicava en un flassada.

–Qui és? –havia preguntat des de part de dins de la casa.

–Sóc Rafel Reig, el fill d'Angelina, l'alcalde; i m'acompanya Benet Jorques, l'agutzil...

–Que ha passat alguna desgràcia? –s'havia amoïnat la vella fadrina mentre els esbatanava la porta.

–Així aixà, tararú tararà –va cantussejar l'agutzil amb una sorna que va provocar un gest de desaprovació en l'alcalde.

–Don Maties encara no s'ha haurà alçat... –va inquirir Rafel Reig.

–Ell sol alçar-se prou més tard.

–Doncs paga la pena que vaja fent-lo moure i que es vista –va fer l'alcalde–. Diga-li quins som ací baix, esperant-lo.

–Tan important és la cosa?

–Prou que ho és, senyora Amèlia...

–En eixe cas... Passen avant, passen, que es geleran ací fora...

–Gràcies, senyora Amèlia –digueren a cor l'alcalde i l'agutzil.

Tots dos prengueren cadira a l'entrada de la casa després que Amèlia Solís va haver tancat la porta i va marxar a despertar Maties Sorell.

Va picar la porta del dormitori i el va invocar amb cautela a través del badall de la porta:

–Don Maties... Don Maties...

Maties Sorell s'havia adormit ben tard. El trasbals dels esdeveniments polítics l'havia mantigut moltes hores enganxat a les notícies de la ràdio. Quan va sentir que el cridaven, va remugar entre somnis i boires de son. Finalment, va dir:

–Passa avant, Amèlia... Què passa?

Amèlia Solís va encendre l'interruptor de la llum abans de penetrar al dormitori.

–Baix té l'alcalde i l'agutzil, que volen parlar amb vostè i tenen certa urgència...

Les boires de la son es dissiparen ràpidament del cervell de Maties Sorell. Va espavilar de sobte, tot al temps que un gest de basarda li desbaratava les faccions.

Havia recordat tot d'una el colp d'estat del tinent coronel Tejero Molina, els tancs de Milans del Bosch ocupant els carrers de València...

–Rafel Reig! Rafel Reig! –va exclamar– El fill de Miquel! El fill de Miquel i Angelina! La guerra civil de nou! La guerra!

Es va astorar, Amèlia Solís, per la convulsa reacció de Maties Sorell, de la por que se li havia desfermat sobtadament... Ella estava assabentada del colp d'estat, de tot el maremàgnun polític que havia rebolicat el poble, i més enllà del poble, inclòs l'atac que s'havia emportat Samuel Torres a l'hospital... Tanmateix, Amèlia Solís no s'hi capficava gens: un pressentiment la convencia que aquell cartapell acabaria amb pa i ceba.

–Quins desficacis que diu ara, don Maties... Quina guerra i quin destrellat! Vinga, afanye's a vestir-se que les persones l'estan esperant...

–No ho comprens, Amèlia? No ho comprens...? –sanglotava el vell metge amb la veu presa pel pànic– Ve a matar-me! A matar-me, Amèlia!

–Qui havia de voler-lo matar, a vostè, home de Déu?

–Rafel; Rafel Reig!

–L'alcalde? Això faltava que diguera! Però si és un tros de pa beneït... Déu del cel, i quines enrònies li agarren a vostè ara... Tot això del colp d'estat li ha desbaratat l'enteniment, don Maties...

–No baixaré, Amèlia... Si em vol matar, que pugi i em maté ací...

–La política, ai, la política... Només porta desgràcies.

–No baixaré, no... Ni pensar-ho, Amèlia... –regumava Maties Sorell, i mirava a tort i a dret amb els ulls esbalaïts.

Desbaratat per aquest presagi d'horror i revenja, Maties Sorell arribaria a imaginar-se que l'alcalde i l'agutzil l'assampaven violentament pels braços, l'arrossegaven i l'encabien a espentes dins un cotxe, mentre Rafel Reig braolava: «Ara pagaràs la mort de mon pare i la humiliació a què sotmeteres ma mare, feixista de merda! Fill de la gran puta!» Després, el cotxe eixiria escapat del poble, i, encara fosc com era, es perdria a través dels enrevessats caminals del terme. Fins que es

detindrien en un indret solitari i silenciós. El traurien del vehicle a espentes i puntellons. Mentrestant, Rafel Reig continuaria insultant-lo, fins i tot li pegaria, pertot, amb ràbia de revenja. Aleshores el farien agenollar-se, mentre ell imploraria perdó i misericòrdia, potser com l'havia demanada, creia ell, Miquel Reig als seus assassins, en va, però, quaranta-dos anys arrere... Al capdavall, sentiria la gelor del canó de la pistota glaçant-li la templa, i tot seguit el retrò sec i mortal...

–Prou de dir destarifos, don Maties! O es vist ara mateix i baixa, o em voré obligada a vestir-lo jo i abaixar-lo a rossegons!

–Em matarà, Amèlia... –va plorar, vençut, Maties Sorell, mentre mirava amb indefensió la roba que la vella fadrina li havia disposat damunt el llit.

–Afanye's!

Se'n va anar la fadrina de l'habitació de rabinada, i abaixà a donar explicacions del retard.

–S'està vestint. De seguida estarà ací –els va comunicar–. Els fa uns cafenet?

–Moltes gràcies, senyora Amèlia –va dir Rafel Reig–, però ens corre una miqueta de pressa... Tenim a muntó de faena.

–En eixe cas, els deixe, que jo també tinc quefer a la cuina. Si em necessiten, em criden...

–Faça, faça, senyora Amèlia...

Al cap d'una estona baixava Maties Sorell escales avall, visiblement esporuguit. Les cames li defallien tot davallant els escalons. S'aferrava a la barana del passamà per a no perdre l'equilibri. En ser a peu pla, va avançar fent tentines cap als dos hòmens que l'esperaven, els quals, en veure'l trontollejar, feren la intenció d'acostar-se-li per ajudar-lo. En trobar-se davant per davant de Rafel Reig, Maties Sorell va caure de genolls:

–Perdona'm, Rafel; perdona'm... Tingues pietat de mi –li va implorar.

L'alcalde i l'agutzil intercanviaren mirades de desconcert.

–Calme's, don Maties –es va veure obligat a dir Rafel Reig.

Va abandonar la cuina la vella fadrina; va sangolejar el cap amb preocupació.

–Pietat! Pietat! –repetia Maties Sorell.

–Pietat, per què, don Maties? –li va demanar Rafel Reig al temps que el comminava a alçar-se de terra.

–Sóc culpable, Rafel –va somicar–, culpable! Però, per l'amor de Déu, no em mates! No em mates! No vull morir així... No vull morir com un gos...

L'alcalde ni l'agutzil no se'n sabien avenir. Pensaven que Maties Sorell s'havia trastocat, potser per tot l'enrenou del colp d'estat. Miraren Amèlia Solís com buscant-hi la corroboració a la seua sospita. La vella fadrina va sospirar i va moure els muscles. Va ser llavors quan l'agutzil va intervenir:

–No ha de témer res de nosaltres, don Maties. Nosaltres no som de la pasta agra del seu amic Tejero. Nosaltres som demòcrates. No anem pel món amb les metralladores en mà, amenaçant com uns gàngsters...

El discurs va sobtar tant Maties Sorell com Rafel Reig. Amb tot, va servir perquè el vell metge, ni que fóra pel desconcert que li va atordir el pensament i la fosca quimera, es calamara lleument. Maties Sorell preguntaria tot seguit amb una aporegada fluixetat:

–No em matareu?

–Prou de desficacis, don Maties –va intervenir Rafel Reig amb autoritat, empipat perquè encara no s'havia gitat i tenia coragre i un fort mal de cap–. Ens ha d'acompanyar al post de la guàrdia civil...

–La guàrdia civil? –se'n va sorprendre Maties Sorell.

No li encaixava la participació de la guàrdia civil en la successió d'esdeveniments i de protagonistes que ell s'havia organitzat mentalment. Si havia esclatat de nou la guerra, pensava, el més lògic fóra que la guàrdia civil, que fet i fet s'havia posat al capdavant del colp d'estat, estiguera en el bàndol contrari a l'alcalde, declarat militant socialista i republicà a ultrança, segons que li havia sentit proclamar sense embuts durant els seus mítings de campanya electoral...

–Em dureu a un camp de concentració... –va apuntar Maties Sorell–
Amb l'oratge que fa, els meus anys i la meua salut, no duraré gens ni miqueta...

L'alcalde i l'agutzil tornaren a bescanviar gestos d'incomprensió. A la fi, Rafel Reig va posar la mà sobre el muscle de Maties Sorell i el va empènyer lleument cap a l'eixida. Maties Sorell s'hi va deixar emmenar dòcilment, sense oposar-los gens de resistència. Va pujar al cotxe dels serveis municipals, al seient posterior. L'agutzil conduiria, i l'alcalde seuria al seu costat, deixant Maties Sorell tot sol al darrere.

En engegar el cotxe, Maties Sorell va tancar els ulls i encetà una pregària. Estava totalment persuadit que se l'emportaven per matar-lo.

Poques hores abans de la visita de Rafel Reig i Benet Jorques a ca Maties Sorell, el Seat 1430 de Bernat Gimeno corria solitari per la carretera.

Bernat Gimeno frisava; reconeixia entre si, espaordit, que en sa vida se les havia vistes de més grosses. A cada quilòmetre que avançava cap al poble de "don Adrià", se'n penedia una miqueta més d'haver acceptat la macabra proposició per a la qual s'havia deixat cabdellar. Pasqual Sentís seia en silenci al seu costat; guaitava la carretera amb excitació. Sobre els genolls, custiodava una bossa de plàstic que contenia el milió de pessetes que havia promès a Bernat Gimeno per la seua "col.laboració".

Arribaren al cementeri a través d'un camí carreter. Deixaren el cotxe ocult vora una de les parets que el tancaven. Amb l'ajuda d'una escala d'alumni van poder accedir a l'interior del recinte funerari.

Haurien pogut gaudir d'una bona lluna, gairebé plena, però una boira espessa i engebrida va cobrir l'ambient i l'entenebrí. La claror d'una llanterna els ajudava en la busca de la sepultura.

–Redell, com ha crescut el cementeri! –va protestar Pasqual Sentís, tot desorientat– Està el doble més gran de com jo el recordava. Fixa't, Bernat...

–Sí, don Adrià... –a Bernat Gimeno la bancada li repicava.

—...tot eixe pany de casetes és nou.

Pasqual Sentís es va acostar al pany nou i va llegir els noms d'algunes làpides.

—En tan pocs anys, mira que se n'han mort —se'n va plànyer—. El poble s'haurà quedat mig buit... Mira: ací està Amadeu, l'amo del Casino... I Saoro Belda, el campaner. I Vicent Rus! —va exclamar, i a punt va estar de dir «el que em va fer la làpida»; però es contingué la llengua a temps.

—Per què no ens afanyem, don Adrià... —va gemegar Bernat Gimeno.

—Tens raó, Bernat; tens raó... No hem vingut a fer visita.

Al cap de poc, la claror de la llanterna incidia sobre la superfície marmòria —obra del difunt Vicent Rus— de la sepultura que buscaven.

Bernat Gimeno va llegir primer el nom de Concepció Riells Morte; després, en adonar-se del de Pasqual Sentís Sorolla, va preguntar encuriós:

—Qui és l'altre que està enterrat ací, en companyia de la seua dona, don Adrià...

Pasqual Sentís va dubtar. Però ràpidament va aclarir amb resolució:

—Un cosí.

—Si són cosins, per què no els coincideix cap de cognom? —insistia Bernat Gimeno a satisfer la seua curiositat.

—Escolta, Bernat, a sant de què tant de preguntat? —s'empipà Pasqual Sentís— Deixa les pales en terra i posa els braços en dansa que ens tocara l'alba ací, fent xarreta...

—Com vostè mane, don Adrià... —va obedir a l'acte Bernat Gimeno.

Retiraren la làpida a un costat.

—Posem-la de manera que després la pugues manejar bé sense ajuda —va aconsellar Pasqual Sentís.

La dentadura de Bernat Gimeno tornava repicar. Aquesta músiqueta de postissetes blanques neguitejava Pasqual Sentís.

—Tremoles de fred o de por, Bernat? —va preguntar.

–Crec que de les dos coses alhora, don Adrià... –va confessar el xicot.

–Tu pensa en el quilo que t'espera, en la de deutes que podràs pagar amb tants diners, i voràs com se t'atempere l'ànim...

Pensant-hi, l'ànim de Bernat Gimeno no s'atempereva gaire. És més, quan tingueren a la vista la tapa del taüt va patir una lleugera torba, de la qual va poder refer-se només a mitges.

–Açò és un sacrilegi... –va somicar.

–Res de sacrilegi, Bernat. Açò és un acte de caritat cristiana. Tot amor. Que és per amor, i no res més que per amor, que faig açò que faig. Saps tu d'algú que, com a prova d'amor per la seua dona, siga capaç de fer açò que jo faig, Bernat?

–Ningú, don Adrià; això és cert. Però, una cosa li he de confessar don Adrià...

–Digues...

–Em fa molta por haver de mirar com obri el taüt...

–Pasqual Sentís va fer un gest d'impaciència.

–Redeu, Bernat, eres més delicat tu que un tel de ceba... Farem açò, a vore si t'apanya... Jas, la bossa amb els diners... Confie en tu, Bernat, que compliràs el tracte... Ara, atén-me: jo obriré el taüt i em clavaré dins. Quan sentiràs tres colps en la tapa, comences a tirar terra... Va bé així?

Va bé, va bé... –va assentir, més refet ara el xicot– Però no es pegue el tir fins que no tinga un bon toll de terra damunt...

–Entesos estem com a persones de compte i raó, Bernat. Però, ara que has cobrat de bestreta, no vages tu a pegar a fugir i em deixes a mitjan requesta...

–No passe ànsia, don Adrià: sóc home de paraula.

–Au, va, deixem-nos de tertúlia... –es va sentir un xerric de frontissa rovellada que va aborronar de cap a peus Bernat Gimeno– Bo, Bernat... Adéu, i gràcies per la teua ajuda.

–De res, don Adrià... Que... que vaja ràpida, la cosa...

Bernat Gimeno va escoltar el soroll de la tapa que s'obria, i al cap d'uns

segons eterns el seu nom pronunciat a espaiet per Pasqual Sentís:

–Bernat...

–Què-què mana? –va quequejar el xicot amb idèntica fluixetat.

–Pren este sac. On et vinga bé, el reballes de bon braç...

–Què-què és?

–Un intrús...

–El cosí?

Bernat Gimeno no va rebre resposta. Amb el peu, va retirar el sac de la vora de la fossa. Es va girar per a no contemplar, ni de trasantó, com Pasqual Sentís s'encabia dins el taüt.

Tot i el fred, el cos li xorrava, a Bernat Gimeno; la camisa xopa se li arrapava al cos, i quan es va posar a pegar botets, com a manera d'intentar mitigar el fred i el desassossec que el deficiaven, sentia una desagradable gelor humida que el feia fremir i aborronar-se.

Al cap d'una estona, que se li va fer interminable, van sonar els tres cops convinguts. Tot d'una, apressadament, va començar a reballar terra sobre la caixa. Les dents li repicaven ara amb més celeritat, i temia ferir-se la llengua si aquell ball dental no remetia. Palada a palada notava que perdia paulatinament el control de les seues emocions, perquè a cada moment que passava experimentava un més gran i incontrolable desig d'esclafir a riure, d'abandonar-se en una riallada llarga, sostinguda, estentòria: histèrica.

Finalment, va succeir el que havia de succeir-li a un home del tarannà de Bernat Gimeno: la por, el remordiment, el fred, tot plegat en suma, acabaren per obligar-lo a abandonar la tasca «a mitjan requesta», a dimitir d'aquella empresa, tot i el pagament de bestreta i la paraula amprada, cames em valguen...

El guàrdia civil de portes va fer aturar el cotxe. L'alcalde i l'agutzil s'identificaren mostrant els carnets d'identitat a través del badall de la finestreta. El guàrdia els va

saludar militarment i els va obrir la porta perquè l'automòbil poguera accedir a l'interior de la casa-quarter.

Penetraren en una replaça de graveta escampada; una plamera hi creixia enmig voltada de quatre botges músties. Hi havia guàrdies civils pertot, amb les armes a la vista. El dia era ja clar de primeries. L'alcalde i l'agutzil tragueren Maties Sorell del vehicle i l'ajudaren a encaminar-se cap a l'única porta que era oberta.

En entrar-hi, Maties Sorell va reparar en un xicot de rostre desencaixat a qui, just en aquell moment, un guàrdia civil convidava a fumar mentre feia per animar-lo:

—Cálmese, hombre, que ya ha pasado todo...

L'alcalde va tocar en una porta. Es va identificar i a l'acte li van obrir. A l'interior hi havia més guàrdies civils, un d'ells amb galons de sergent.

Maties Sorell va passar endins emmenat per la mà de Rafel Reig. Va clissar els guàrdies, i, tot d'una, en un racó, embolicat en una manta, va descobrir la presència de Pasqual Sentís... Es va fer lívid. El cap se li va torbar i hagueren d'assistir-lo perquè defallia. L'ajudaren a seure i un guàrdia li va portar al moment un got d'aigua amb sucre.

El sergent va explicar llavors al Maties Sorell que el xicot que aguardava fora —Bernat Gimeno— s'havia plantat davant la porta del quarter vinga de pegar crits, demanant ajuda i plorant com un esbalaït. El guàrdia de portes va donar l'alarma, sospitant més aïnes que podria tractar-se d'un parany preparat per elements extremistes que pretenien d'atemptar contra el post. En veure's rodat de tricornis i metralladores, Bernat Gimeno va patir un desmai. Es recuperar-se una mica, com va poder, entre sanglots i tremolins, va narrar que un home li havia pagat una important suma de diners perquè el soterrara viu en una de les tombes del cementeri...

—Coneix vostè est home, don Maties? —li va preguntar Rafel Reig tot assenyalant Pasqual Sentís.

Maties Sorell, sense alçar l'esguard acalat, va assentir amb un gest abatut.

—Ell assegura que és don Pasqual, don Pasqual Sentís, el marit de donya

Concepció...

–Maties Sorell va asseverar amb un altre capcineig. Rafel Reig li repetiria llavors la narració de la llarga peripècia que ell havia escoltat de boca del propi Pasqual Sentís a la cafeteria Morant de València. I en acabar-la Maties Sorell assentiria de nou:

–Això mateix em va contar a mi... –va rossollar, i referí la carta que va rebre d'ell i la posterior cita a València.

–Però, vostè, don Maties, va firmar el certificat de defunció...

–Sí... Ell me'l va dictar, inclús la causa de la mort...

Pasqual Sentís es mantenia dret, embolicat amb la manta, però encara amb un aire de forçada dignitat malgrat les circumstàncies.

Rafel Reig va encendre un cigarret mentre bransolejava el cap en un gest d'incredulitat. Després es va girar de nou cap a Maties Sorell:

–Per què, don Maties? Per què tota aquesta comèdia macabra?

Maties Sorell va afonar el cap contra el pit i va sanglotar:

–*Roma no paga a traïdores...*

La capçanada de Samuel Torres va salvar Maties Sorell i Pasqual Sentís d'un judici públic. La feta abrandada de l'antic regidor franquista havia ultrapassat les fronteres locals com un regueró de pólvora encesa: el succés era comentat ja en alguns noticiaris radiofònics del matí. Aquesta circumstància va pesar en les deliberacions que, al mateix quarter de la guàrdia civil, mantingueren membres de l'ajuntament, Rafel Reig al davant, amb el sergent del post. Rafel Reig va argumentar, i de fet els esdeveniments a venir li ho corroborarien, que si la insurrecció militar fracassava definitivament el cas de Samuel Torres prou més encara que el comentarien arreu, fins i tot l'emprarien com a escarni públic contra els simpatitzants de la rebel·lió. Però, de més a més, temia Rafel Reig, i tothom li'n donava la raó, que si transcendia

també a l'opinió pública el delictes comès per Maties Sorell i Pasqual Sentís, la notorietat del poble quedaria associada, per sempre, a tots dos successos. «Prou donarem que riure amb el canyaret que ha armat Samuel Torres», se'n va plànyer Rafel Reig.

Mentre eren reunits, els arribaren notícies que la insurrecció militar semblava estar ja neutralitzada. L'únic bastió que restava als sublevats era encara el Congrés dels Diputats, i ja se sentien comentaris que afirmaven que estaven negociant-ne la rendició. A tenor d'aquestes informacions, el sergent de la guàrdia civil -al qual cos pertanyien el qui havien encapçalat l'ocupació armada del Congrés dels Diputats- va sospesar que la peripècia d'aquells dos vells tocats de l'ala podria fer-la servir per a desmarcar-se de l'aldarull del colp d'estat. Va fer entendre que donaria suport als suggeriments que els membres de l'ajuntament proposaren per tal de salvar, en la mesura del possible, el bon nom del seu poble. Al final, s'avingueren a una iniciativa que va plantejar Rafel Reig per a evitar que l'afer esdevinguera de domini públic.

A Maties Sorell i Pasqual Sentís els van "condemnar" al desterrament de per vida en un residència geriàtrica a l'extrem més septentrional del país, tot el més lluny possible del poble que els va veure nàixer. No hi podrien regressar ni per a prendre-hi sepultura.

Dos dies més tard de l'encisamada del 23 de febrer, Maties Sorell i Pasqual Sentís partiren, a punta d'alba, en un vehicle de la guàrdia civil cap a la destinació on havien d'acomplir la seua condemna d'exili a perpetuïtat.

La nit anterior, Amèlia Solís havia preparat les maletes de Maties Sorell amb aquelles pertinences bàsiques que hauria de menester. En tenir-les a punt, l'agutzil les va carregar al seu cotxe per a portar-les al post de la guàrdia civil on romania confinat.

Amèlia Solís havia manifestat a l'agutzil la seua preocupació per l'estat del salut de Maties Sorell, i pel futur de les seues propietats, especialment de la casa que

a ella li procurava cobert i, sobretot, que ella, fins en aquell moment, menjava del que Maties Sorell li passava per a mantenir la casa.

–Vostè no es calfe el cap per eixe coses, senyora Amèlia –li havia respost l'agutzil–. L'alcalde ho estat arreglant de manera que a vostè li quede una pagueta per anar passant, i endemés puga fer ús d'esta casa mentre hi viurà o voldrà...

–Però, i don Maties...

–Què més dóna don Maties i la seua salut... –va fer Benet Jorques amb desdeny– Ens ha passat la mà per la cara a tots. Ell i don Pasqual, dos engalipadors de categoria. Cap dels dos no es mereix que ni vostè, ni ningú d'este poble, els prenga en consideració. Vostè, senyora Amèlia, preocupe's per la salut de vostè; per la de don Maties, ja hi percurarà el dimoni...

La vella fadrina, des del llindar de la porta, havia contemplat com l'agutzil, endut per un comboi per a ella dolorós i incompreensible, havia carregat en el cotxe municipal les maletes reballant-les-hi a la manró, d'alegre rabinada, amb una deliberada i ressentida negligència. A partir d'aquest moment, el desig de viure d'Amèlia Solís va anar carpint-se de debò, tot apagant-se a poc a poc com la flama humil d'una candeleta. Va morir de deixar-se morir, de desistiment de viure...

*Si vols la mort, i la vols prestament,
ella no et ve perquè en silenci et mira
i tu la sents, fraudulentament, prop,
perquè la mort es delita a saber
el teu aníay i la teua tristesa.
Sols et vindrà quan ho crega millor,
així com cell qui en l'amant o en l'infant
assetja un gest per fotografiar-lo,
perpetuant només un clar instant:
per destruir millor tota una vida
que un sol moment representa com fou.*
Vicent Andrés Estellés
(HAMBURG)

Cortines blanques, de plecs atapeïts, sedassen la claror de l'exterior, l'esmoreixen. Parets llises, del color dels ossos. Litografies de paisatges de devota pelegrinació: Santuari de Lorda, de Fàtima, la plaça de Sant Pere del Vaticà... Dos armaris, dos llits, dues tauletes de nit, dues estoretes vora el llit, dos orinals de plàstic sota el llit, un crucifix a cada capçal de llit...

Els havien allotjat tots dos en una mateixa habitació. I això que, en secret, Maties Sorell havia suplicat a la directora del centre de no haver de compartir dormitori amb Pasqual Sentís. La directora li va denegar la petició, tot fent-li saber que havia rebut indicacions específiques i irrevocables sobre aquesta qüestió.

–Ens han enterrat en vida... –havia gemegat Pasqual Sentís en entrar per primera vegada en aquella habitació.

–El comentari va deformar un lleu somriure, més o menys sardònic, en la boca silenciosa de Maties Sorell. «Veges i quina ironia que ho digues tu, això; precisament tu...», va pensar amb amargor.

Des de la finestra de l'habitació s'albiraven les muntanyes del Parcer i la Terranegra, i el puig de la Penalba. Configuració rocosa d'escadussera vegetació arbòria. Una pàtina de neu vella sobre els cims esmussats.

–Per què Déu Nostre Senyor no va consentir que morira aquell dia de novembre? –es va lamentar Pasqual Sentís– Aquell era el moment idoni per a morir. Una data honorable, quan encara les campanes tocaven a mort pel nostre *Generalísimo*... Morir quan cal és també un colp de sort... En aquella primera ocasió em va fallar la intuïció, en esta última m'ha fallat la pistola... És com si la mort jugara amb mi com un gat amb un ratolí... No trobes, Maties?

Va separar la cortina i va ullar l'exterior. Transcorregut un cert temps, va dir Pasqual Sentís, amb abaltiment:

–Tu i jo, Maties, ens hem convertit en una recialla d'un temps passat que el destí es nega a fer desaparèixer definitivament de la faç de la història... Per què

continuem encara ací, en este món? Quin sentit té allargar la nostra existència? Representem un passat que és una rèmora per al present, una llast per al futur... Quina missió ens reserva el destí, si és que ens en té alguna de reservada?

«En això et done tota la raó –va admetre, entre si, però, Maties Sorell–. Però jo hauria volgut deixar transcórrer els fets segons la lògica que marcaven els successos, adaptant-me al temps i a les circumstàncies. Tu, per contra, t'has entossudit a voler forçar els esdeveniments, a no resignar-te a la seguida que ens pertocava. El temps i la història haurien avançat igual d'inexorables, però nosaltres hauríem disfrutat d'una mort tranquil·la i pacífica quan ens haguera arribat l'hora...»

Maties Sorell es va ficar al llit i va deixar Pasqual Sentís amb el seu remugueig de cavil·lacions i laments. Va apagar el llum de la seua tauleta de nit i va donar definitivament l'esquena al monòleg planyívol que el seu company rossollava.

Els dies que feia bo, els permetien deambular per un xicotet pati, a l'interior de la residència: tot de ciment, les flors creixien en llargudes jardineres d'argila roja; a l'interior d'un parell d'orons de rajola, miraven de sobreviure sengles tarongers bords que a males penes projectaven una minsa estora d'ombra.

Maties Sorell hi passejava sovint. Però, tot rodant el recinte, s'escarrassava a aconseguir una mena de conformitat pacífica i lenitiva, la qual, de vegades, recordava la de l'ase que fa moure la sènia d'esme, resignadament, sense descans fins a la mort... En ocasions se'l podia escoltar, molt fluixet, com si rosegara les paraules, una antiga cançó de xiquets: «Roda la mola, Peret se'n va a escola. Roda el molí, Peret ja està ací». Darrere seu, Pasqual Sentís li seguia, a tothora, la petja, com un gosset que percaçara, fidel, les passes de l'amo. I li parlava i li preguntava, i Maties Sorell, obsedit amb la seua seguida, tot capmoix, no li responia... «Te'n recordes, Maties...?», l'escometia. Però Maties Sorell no volia recordar. Maties Sorell maldava per consumir el temps, per espentar-lo perquè avançara depressa, urgent, cap al meu encontre...

–**Me'n recorde molt** de ma mare, Maties... –va dir Pasqual Sentís en una ocasió, tot just s'havien ficat tots dos al llit.

Ho feia sovint això, Pasqual Sentís, de posar-se a raonar en ser al llit, fosca ja l'habitació. No n'era conscient, ell, del malhumor que les seues ganades de confiança provocaven en Maties Sorell.

–És estrany, no trobes?, que ara de vell me'n recorde, i tan clarament, de ma mare, i de tantes coses que em pensava que havia oblidat per complet... Ja em passa, saps, que em retornen a la memòria successos i detalls de quan era xiquet... Ho tinc més present allò, ara, que les coses que vaig fer ahir o la setmana anterior... A tu, no et passa, Maties? Eh? Què dius, Maties, no et passa això, també?

Pasqual Sentís insistia amb una inconscient obstinació fins que aconseguia d'arrancar de Maties Sorell un gruny de negació o d'assentiment; aleshores, ell prosseguia...

–Recorde especialment el dia que va morir. Jo tenia cinc anys, poc o menys. Es va posar de part i el meu germà Celestí venia malament. Ma tia Apol.lònia anava amunt i avall de la casa tota assacanada, perdent el lleu i l'alè pujant i baixant escales... Con si estiguera sentint-la, la tia Apol.lònia: «Féu vindre el metge! Féu vindre el metge!» Va vindre el metge, don Feliciano Valera, aquell homenot castellà, alt com un cóp, que no saludava per no haver de gastar-se la saliva... Quan ell va arribar, ma mare ja era morta. Però havien pogut salvar el meu germà Celestí... De nit era quan vaig vore entrar a casa Sento Parra: em va embolicar en una manta, em va carregar en la tartana que teníem i enfilàrem, tot fosc, cap a Xàtiva, cap al convent de les clarisses del carrer Montcada, perquè se'n fera càrrec meu una cosina prima de ma mare que estava allí de monja, Sebastiana, crec que li deien... No sé el temps que vaig estar-me allà... De la meua estada en aquell convent, en guardo ben poca referència: el claustre i la font del patí, que destruïren durant la guerra, i el ressò badívol de les oracions... Quan vaig regressar a casa, a ma mare ja l'havien

soterrada. En comptes d'ella vaig trobar la tia Maria Pallàs, a qui mon pare havia llogat de dida per al meu germà. Quins pits més descomunals que tenia, la tia Maria Pallàs! Per aquells pits tan gojosos li tenia enveja al meu germà, que en glòria estiga... Moltes voltes, quan ella era a l'habitació donant-li de mamar, jo m'hi esmunyia i aguardava plantat davant seu, amb unes ganes perdudes d'arrancar-li del pit el meu germà i amorrar-me jo al seu mugró... La tia Maria Pallàs em refilava amb cara de pomes agres i m'esguitava: «Què vols tu, descarat?» I jo alçava el bracet, tot acovardit, i li assenyalava les mamelles rebotides de llet... I llavors ella em feia: «Açò val diners; tu en tens?» I amb això en tenia jo prou per a fugir comes em valguen de l'habitació; me n'anava a plorar la meua desgràcia en companyia dels matxos i les haques, a la quadra... En està vida, si he volgut res, jo, sempre ho he hagut de pagar en moneda; sempre... Tu has tingut més sort que jo, Maties. I no m'ho negues, que saps que tinc raó...

Maties Sorell ni negava ni afirmava, però mirava de fer veure que dormia com un tronc. Pensava que si no li contestava, Pasqual Sentís callaria per fi i deixaria d'emprenyar-lo amb tanta ploramenta.

Pasqual Sentís va tenir una temporada que, per matar les llargues hores de reclusió i els monòlegs a què el sotmetia el silenci de Maties Sorell, va prendre afició als llibres. Hi havia dies en què, per no perdre el fil de la lectura, abandonava el dormitori solament per complir amb les obligacions alimentàries i peremptòries. Maties Sorell va agrair aquesta sorprenent ànsia de coneixements del seu company d'habitació, gràcies a la qual podia passejar al seu aire pel pati dels tarongers bords sense saber-se perseguit pel refrec de passos i l'eco enutjós del parloteig de Pasqual Sentís.

A còpia de practicar, Maties Sorell havia aconseguit per fi de sumir la ment en el blanc de l'absència, evadit del món. Tot el seu esforç es concentrava a configurar interminables circumferències en el reduït espai del pati. Havia assolit

l'espai mental que anhelava: l'ase rodant, incessablement, al voltant de la sènia...

Pasqual Sentís, per la seua banda, començaria a recloure's, cada vegada amb més profunditat, en les idees dels llibres que llegia. Com si hi haguera estat buscant una nova fe que abraçar ulls a cegues. Un nit va anunciar, tot emocionat, a Maties Sorell:

–Crec en la reencarnació! De cap a peus, hi crec, Maties! Ho he estat analitzant amb detenció i ara comprenc perquè a voltes pensava: Jo, en este lloc, com si ja hi haguera estat abans... I, en efecte, ara ho veig clar, jo ja havia estat en aquell lloc abans: però en un altre cos, en una altra vida anterior... Nosaltres morim, el cos que posseïm ara, esta vida concreta i finita, és efímera, s'extingeix... Però després ressuscitem, regressem al món dels vius a través d'una altra forma, potser humana, o animal o vegetal... Una altra vida... La mort és només el final d'un episodi en la llarga i infinita successió transmigratòria de les ànimes, i l'ànima és eterna...

Maties Sorell va grunyar a manera de protesta perquè aquesta paroleria li destorbava el son. Pasqual Sentís, però, encara gosaria a preguntar-se, en veu alta i rotunda, ben bé emocionada:

–En què em reencarnaré quan abandonaré este cos humà? I el Generalísimo, en què o en qui s'haurà reencarnat? Va dir José Primo de Rivera que som «*Una Unidad de Destino en lo Universal*». Per tant, la nostra missió no es mesura en el temps de la vida humana, sinó que abasta un període temporal més ampli: una Era! Una Era en el decurs de la naixen i moren els nostres cossos, es podreix la matèria perenne de què estem fets, però *la idea* no; *la idea* es manté perquè és Eterna, perquè és una proposta divina, i avança, es transforma, creix i s'enforteix... Cada vida que consumim ens serveix per a esmenar els errors anteriorment comesos, i ser més forts en la següent... Més forts i més invulnerables!

La veu, però, se li va esqueixar de sobte quan va recordar la seua esposa morta:

–I Concepció? En què s'haurà reencarnat ella? M'haurà perdonat? M'has

perdonat, Concepció? Perdona'm, Concepció... Perdona'm...

Tanmateix, tanta i tan obsedida lectura fatigaria la debilitada vista de Pasqual Sentís. Per prescripció mèdica va haver de deixar de banda els llibres, i així tornaria a resseguir les passes perdudes de Maties Sorell a l'entorn del pati dels tarongers bords. Una circumstància que va pertorbar el perfecte equilibri mental que havia arribat a assolir Maties Sorell des que hi deambulava tot sol. Tot seguint-lo, Pasqual Sentís no parava de perorar a tothora, enrossinat ara a convèncer Maties Sorell a la fe, a l'esperança, de la metempsicosi... L'única cosa que va aconseguir va ser ficar-li una profunda por al cos, a Maties Sorell, el qual, se sobte, va començar a capficar-se per la possibilitat efectiva d'aquest convenciment, si potser més enllà d'aquesta vida, més enlla de la realitat que tots dos representaven, com a Maties Sorell i Pasqual Sentís, n'existia una altra, en la qual l'un i l'altre, d'idèntica o diferent manera, continuarien junts, aferrats pel jou d'una condemna eterna...

–**Si tinguera diners**, saps què faria, Maties? –va dir en una altra ocasió Pasqual Sentís, en la foscor de l'habitació que compartien per sentència– Si tinguera diners, encara tornaria a intentar que m'enterraren en companyia de Concepció. Donaria el que fóra perquè el meu cos reposara eternament amb el d'ella... Quan sobrevivia pels carrers, demanant almoina a la porta de les esglésies, o quan penava la meua soledat en aquell pis de Torrent, pensava contínuament en ella. L'enyorava com si enyorar fóra una obsessió imprescindible per a viure... Quan em vas dir que era morta, ja tot va perdre el sentit... Maties, per què no ens en fugim d'ací? Ajuda'm a morir en pau, a reposar eternament al costat de Concepció... Estic convençut que si ella poguera, també t'ho demanaria...

En aquella ocasió Maties Sorell li va parlar. Una de les escasses vegades en què li va adreçar la paraula més enllà dels monosíl·labs circumstancials o els grunys malhumorats. Tanmateix, no només hi va haver paraules: la irritació, la ira, l'odi acumulats en tot aquell temps de confinament per Maties Sorell, es congriaren

per manera que feren que s'abalançara contra Pasqual Sentís i les seues mans li buscaren el coll amb una inusitada violència...

–Per culpa teua he perdut jo l'esperança d'una mort digna –li va retraure, tot fóra d'ell, Maties Sorell a Pasqual Sentís–. Per culpa teua em toca morir com un gos, Pasqual... Com un gos! A soles, lluny de ma casa... I tot per culpa del teu maleït flato. Tanta bufa i tanta ostentació, tant de voler figurar inclús a l'hora de la mort... Deixa'm, almenys, tu a mi sí, morir amb una miqueta de pau, Pasqual. Calla!

Pasqual Sentís va callar per sempre més. No és que Maties Sorell, endut per l'encegament de la ira, l'escanyara en aquell accés de fúria. No. La violència de Maties Sorell no va desembocar més enllà del gest amenaçador i de la irada imprecació. Però la veu de Pasqual Sentís solament tornaria a escoltar-la Maties Sorell en el deliri dels darrers instants.

L'endemà d'aquest episodi, Pasqual Sentís començaria a sentir-se triat, tot just a percebre els primers símptomes, els meus primers avisos. Li van diagnosticar un tèrminal càncer de pròstata.

Li ho vaig fer llarg, a Pasqual Sentís. M'hi vaig rabejar. Lent el pas de la meua arribada, li feia gruar l'ara cert traspàs. No patia dolor, però sí neguit i frisança quan esbatanava els ulls i descobria la realitat tossuda de l'habitació, la claror dels dies tamissada per les cortines i el renou de la vida enllà de la finestra, la foscor callada però viva de la nit, la presència immòbil i silenciosa de Maties Sorell vetlant els seus darrers dies, ben bé com una resignada penitència, indolent i conformat.

Heus ací l'efímer esdevingut etern. El temps, mesura aleatòria, inabastable, enganyívola. Jo el domine, forma part del meu poder. Jo sóc la vertadera mesura de totes les coses. Pasqual Sentís, un entre tants... Hi ha hagut poetes que m'han versat amb una pulsio deferent i sorpresa.

Quin defici el corsegava, a Pasqual Sentís, per mor de tan prolongada espera. Quin defici, quina ràbia sovint en percebre el batec del cor, l'alè, els records

que habitaven la seua memòria i que de sobte se li repetien, com un reglot de cremor, en el pensament... Com ara quan el seu germà Celestí va morir, encara albat -tres anys tenia-, un dia de tardor, d'una passa de febres quartanes. La primavera anterior Pasqual Sentís i Maties Sorell havien pres la Primera Comunió. Per bé que ell la va haver de prendre a banda, separat de la cerimònia conjunta que aplegava tots els altres xiquets del poble. Son pare encara allargassava el temps de dol per la mort de l'esposa, i malgrat que la padrina de Pasqual Sentís li havia regalat un preciós vestit de comunió, encomanat a posta d'una de les millors botigues de València, de marineret, que li va costar un potosí, Senén Sentís va negar-se que el seu fill el lluïra en públic. Pasqual Sentís va prendre la Primera Comunió un diumenge de bon dematí, badívola l'església, només en presència de son pare i la padrina. Ni tan sols va repartir estampetes. I el pergami recordatori que li va donar mossèn Camil Lloret, que moriria durant la guerra en el pont de Gossos a mans d'un escamot de faistes de València, l'esgarraria de ràbia, Pasqual Sentís, tan punt va ser a casa. La rabinada li va costar que son pare li marcara la cara d'una sonora galtada, i que la padrina, Margarida Gómez, germana de llet de Senén Sentís, el titlara de consentit i ploramiques.

A Margarida Gómez el jove doctor Agustí Maluenda, de l'Hospital Clínic de València, li va diagnosticar un declarat càncer uterí el dia de sant Blai del 1952. Ho va saber perquè es va entestar a conèixer la naturalesa del seu mal, per més que aquest fóra irreversible: «Sóc dóna forta i no em fa por la mort, ni tampoc el patiment si que patisca és la voluntat de Déu. El dolor d'este món, com el sofriment de Job, m'ha de servir per a aplanar el meu camí cap a la Vida Eterna». Però quan el doctor Maluenda li va descobrir de quin mal havia de morir, i prompte, la conformitat de Margarita Gómez es va solsir. De res no va valdre que reiterara la seua celada virginitat per tot argument antioncològic, ni que posara en dubte, amb tot l'orgull de membre de rang d'Acció Catòlica, la curta experiència mèdica del jove cirurgià: Margarida Gómez va morir segons la sentència del doctor Maluenda un diumenge de setembre d'aquell mateix 1952, tot just vuit anys després de Teresa

Sempere Molins, mare de Maties Sorell, qui també havia traspassat d'idèntic diagnòstic.

Quan va morir Celestí Sentís, la vespra de santa Cecília, les campanes senyalaren la mort d'un albat : cel cel, cel cel!, va anunciar la campana menuda, batall agut com el crit de desesperació d'una mare. Pasqual Sentís s'estava reclòs a la seua habitació, enfebrat, passant la pallola.

La nit de la vetla, Senén Sentís es va contrapuntar amb Blai Caldes, barber i ballador, quan aquest va aparèixer en sa casa amb una colla de gent, alguns amb guitarres i bandúrries, cabdellats tots a ballar l'antiga i ritual Dansa del Vetlatori en honor de l'albat difunt. Aquest era un secular costum en terres valencianes que a penes promovien ja en aquelles primeres dècades del segle XX. A casa de Senén Sentís, per no hi haver no hi havia ni els obligats cacaús i tramussos, ni una rònega ampolla de vi moscatell o de cassalla amb què acompanyar la llarga i freda vetla.

–On aneu tots de disfressa? –va esguitar amb aspror Senén Sentís a Blai Caldes i al seguici que l'acompanyava.

–Venim a ballar la Dansa del Vetlatori...

–Per a danses estic jo... A més, no li la ballàreu al fill de Romeu i vingueu a ballar-la a la porta de ma casa...

–No van voler, a ca Romeu...

–I què t'ha fet pensar que jo sí que ho consentiré...

–No hem de deixar que es perda el costum, Senén.

–En esta casa l'únic costum que no volem perdre és el del trellat i la dreta llei... Així que gireu cua cap a casa si no voleu que vos hi encamine jo a escopetades...

I tos giraren cua, tant si volien com si no. La Dansa del Vetlatori ja només la ballarien, molts anys a venir, però fora del seu context atàvic, com a obsoleta exhibició del folclore tradicional de la comarca, el *Grupo de Coros y Danzas Regionales* que organitzaria al poble, l'any quaranta-cinc, Conxeta Peris, *Jefa Local de la Sección Femenina de la Falange*.

L'endemà a mitjan matí es va fer l'enterrament de l'albat Celestí Sentís. Com era preceptiu, quatre xiquets dels que aquell any havien pres la primera comunió portaren el blanc taüt fins l'església, tots amb els seus lluidors vestits de combregar; al davant, precedint-los, uns altres dos xiquets duïen una corona de flors, un dels quals era Maties Sorell. Des del balcó de sa casa, Pasqual Sentís, covant la inoportuna pallola, contemplava el lucutós esdeveniment mentre plorava abraçat al vestit de comunió que li havia regalat la padrina. Envejava i odiava els xiquets que acomboiaven, tan solemnes, tan mudats, tan devanits, les despulles del seu germà. Aquella maleïda pallola li va arrabassar l'oportunitat de destacar en públic, de la mateixa manera que, anys a venir, aquella tempesta de llamps i trons li llançaria a perdre la boda...

Pasqual Sentís, en el decurs de tan dilatada agonia, rememoraria sovint aquest episodi de la seua existència i l'anotaria i el subratllaria en el llarg llistat de greuges que, dia a dia, record a record, confegiria per a rabejar-se en la conclusió final d'una vida desafortunada i malagraïda. En tantes ocasions havia tirat en galtes a Maties Sorell el que ell considerava un millor atzar en la vida del seu company d'habitació... Maties Sorell no li'l prendria mai en consideració, aquest retret continuat: feia temps que ell s'havia rendit al parer que tothom té dret a consumir la seua soledat amb el punt de vinagre que li complaga.

–Me'n recorde del dia que em vaig casar...

La veu de Pasqual Sentís havia sonat com un ressò gutural, un eco enrogallat de ranera i gori-gori. Maties Sorell es despullava lentament. La roba que es llevava, la plegava curosament sobre el llit i la desava en acabant al seu armari amb una diligència lenta i avorrida. Es va girar i contemplà el cap de Pasqual Sentís enclotat en el coixí, les faccions engolides, consumides per tan prolongada agonia.

–Concepció relluïa com un sol de ple estiu. El dia abans havien plogut quatre gotes, però per al casament l'oratge ens va regalar un cel extraordinàriament

ras i assolellat. Tot on miraves, tot, desprenia una lluentor de paisatge acabat d'estrenar, creat d'eixe mateix dia, a posta per a nosaltres...

«Desvarieja», va considerar Maties Sorell. Abillat amb el pijama, va seure a l'espona del seu llit. Es va fixar en els ulls esbalaïts de Pasqual Sentís que fitaven el trespol com si alguna cosa s'hi projectara, imatges d'aquell casament que ara esmentava, evocació terminal d'uns records que es descomponien a mida que passaven, vertiginosament, per la seua ment a les acaballes.

Maties Sorell es va sentir impel·lit a contradir aquesta versió impostora. Ho va fer, però, interiorment, perquè no volia rompre el vot de silenci amb què el castigava, perquè era conscient que ja no el sentia i, sobretot, perquè una fiblada de commiseració l'exhortava no fer-la avinent en veu alta, la rectificació.

«Plovia a gana. S'havia congriat una tempesta que feia estremir de por, vinga de llamps i de trons. Tu renegaves com un carreter perquè, justament en el dia del teu casament, amb vora dos-cents convidats, el bo i selecte de la comarca i alguns vinguts de la capital, campara aquell oratge remaleït. Més de la meitat dels convidats no van poder acudir; justament els més del puntet, els més lluidors, davant els quals tu deleraves bafanejar de boda gran i ressonada, pròpia de persones d'un braç més alt que el teu, tots de taleca ben plena... Un boda com la missa de cos present que t'encomanares: solemne i revestida... Vas voler ajornar la cerimònia fins que l'oratge escampiera, però Concepció no ho va consentir. Ella s'havia fet la idea que aquell diumenge, tronara, nevara o caigueren pedres de puntes, havia de casar-se. Tant li era que faltaren don l'un o don l'altre: amb ells no s'hi havia de casar, per tant no li calien. Hi havia el rector i els escolans, el padrí –jo– i la padrina, els parents –pocs– més acostats, i, sobretot, hi havia el nòvio –tu–: no li calia ningun altre més... Concepció era d'una pasta diferent de la teua. Més humil, més aconformada. Hauries d'haver-ne pres exemple, Pasqual».

Dia 2 de març del 1996. Oratge de núvols de plom sobre el poble. Però encara ni

una minsa gota d'aigua. Pasqual Sentís agonitzava.

Maties Sorell va sentir un dolorós cansament. Vetllant la llarga agonia del seu company d'habitació, no havia tingut esme de menjar res en tot el matí. Fins i tot havia refusat quan la monja sor Balbina li havia oferir un bol de malta amb llet i li l'havia dut a posta, calent i tot, per a fer-li'n entrar ganexes. De més a més, a penes havia pogut dormir la nit anterior. De vegades, assegut a l'espona del llit o estirat, l'esgurd sostingut en el trespol o en les parets, es deixava véncer per una breu becaina, de la qual, però, es despertava de sobte, esglaiat, tot parant ràpidament atenció a la respiració ranerosa de Pasqual Sentís, als seus constants desvariejos de moribund... «Amb la corretja no, pare, que em feu mal! Amb la corretja, no!» «*Porque con nosotros al remo y tú al timón, con José Antonio en el cordaje tenso del recuerdo y nuestros muertos en la cala equilibrada de la nave, iremos a donde nadie haya arribado...*» «Concepció, que encara no tinc planxats els pantalons?» «Una almoïna, per caritat» «*Combatientes de España: Caballeros que habéis sufrido mutilaciones en vuestros miembros para la salvar la integridad corporal de la patria...*» «No està bé això que fas amb Angelina, Maties. Tot el poble està al cap del carrer que te la tires».

Maties Sorell va haver de recordar, de colp i volta, Angelina Soler. Va recordar aquella vesprada de ple estiu, calorosa, esmunyint-se en sa casa com un lladre (la veu d'Angelina Soler, dolça i manyaga, cantussejant una cançó de bressol). Va pujar l'escala i va penetrar a l'habitació on Angelina Soler acabava de donar el pit al seu fill i el gitava en el bressol que feia l'últim calaix de la còmoda. Va deixar uns bitllets, Maties Sorell, vora la fotografia de Miquel Reig i va dir: «No te'n vages a Almansa, Angelina. Queda't amb mi... Jo et protegiré» La va “protegir” durant dos anys. Per les nits s'esquitllava per la portella del corral que Angelina deixava amb el pestell sense passar. Pujava a l'habitació. Després d'aquella primera volta en què va deixar el diners vora la fotografia de Miquel Reig, en totes les altres vegades que hi regressaria, mai no tornaria a veure-la, aquesta fotografia, ni damunt de la còmoda de l'habitació ni enlloc més. Angelina Soler ja l'esperava dins el llit, sempre callada, sempre amb un aire compungit i aconformat que, al principi, enardit pel desig de

posseir-la, tan li feia a Maties Sorell, però després, tanmateix, mentre es vestia i s'apressava a encaminar-se cap a la fugida, sentia una profunda recança i un càrrec de consciència que el compelia a prometre's, en va, que no hi tornaria mai més.

—No està bé això que fas amb Angelina, Maties. Tot el poble està al cap del carrer que te la tires —li ho va reprovar Pasqual Sentís a Maties Sorell.

Però Maties Sorell s'ho va reballar al muscle. Fins que va ser sa mare —son pare havia mort el Dimecres de Cendra de l'any 40 d'un còlic tancat o miserere—, qui li va haver de parar els peus una nit que venia de fer la visita a Angelina Soler. L'estava esperant vora la llar: la frèvola flama del cresol que penjava del fúnebre li contrafeia els trets, tot aguditzant-ne l'expressió severa i dominant.

—Prou de donar que parlar, Maties. Si t'agrada córrer el bàndol amb dones de malviure, fes-ho amb discreció i ves-te'n a València com fan els altres.

Ni una paraula més. Tot ras i curt, això li va trallar Teresa Sempere al seu fill tan bon punt va haver traspassat el llindar de casa endins. Quan ella va morir, l'estiu de l'any 44, Maties Sorell, convertit ja en metge titular del poble, i lliure per fi per a obrar al seu parer, no gosaria a reprendre aquella relació. Més que res perquè temia que Angelina Soler, que ja no depenia de la seua “ajuda” per a eixir avant, l'humiliara tirant-li la porta als nassos. Maties Sorell ja no tornaria a xafar la casa d'Angelina Soler sinó al cap de quaranta anys més tard, just l'endemà que ell s'haguera retrobat amb el “ressuscitat” Pasqual Sentís a la cafeteria Morant, darrere les Torres de Serrans de València.

Recordava Maties Sorell que s'encontrava malbé pel culpa d'una grip, que la fadrina Amèlia Solís l'havia bonegat per no cuidar-se la salut, que Angelina Soler es va sorprendre de veure'l davant el brinçal de sa casa però que el va fer passar tanmateix.

Li va confessar Maties Sorell a Angelina Soler que ell i Pasqual Sentís van ser els qui denunciaren el seu marit a aquell falangista que li dien Pedro Estornell, i que va ser per això que el van matar.

Maties Sorell va esperar en va un rampell d'ira, un insult, un crit de ràbia

de la boca d'Angelina Soler. Però Angelina Soler, sense mudar l'expressió serena i aconformada, li va dir que ja ho sabia, que va saber el com i per què de la mort del seu marit tot just el sendemà que el mataren, per raó de Federico Solbes, l'agutzil, que moriria ofegat l'any quaranta-set en la sèquia del Realenc, on va caure sense sentits a causa d'una torba de sol.

Va recordar Maties Sorell el calfred que li va pujar per l'espina en imaginar-se l'odi d'Angelina Soler, no tant el que podia sentir en aquell moment, sinó el que devia encendre-la com una brasa de foc quan ell s'esmunyia dins sa casa i «se la tirava», el fill a tocar del llit, en aquella mena de bressol, i ell, com si d'una puta qualsevol es tractara, deixava uns bitllets damunt la còmoda, convençut, a pesar de tot, que ella agraiïa la seua “ajuda”. Va retraure, Angelina Soler, esdeveniments succeïts de més temps arrere, aquella negativa dels pares de Maties Sorell perquè festejaren. No era ella, bandejaren, de prou bon braç per al seu Maties, que estudiava carrera de metge a València: «Una filla de jornalers de la terra, de mans gens fines, festes malbé per durícies i quebrasses...».

I Angelina Soler, sense cap mena d'acritud ni apunt de revenja, va dir a Maties Sorell que li feia llàstima, que al final, després de tant de patiment penat, Déu li ho havia apanyat a ella prou més bé que no a ell. Primer perquè va poder traure el fill avant, i després perquè se sentia feliç i desvanida de veure on havia arribat, per a major homenatge a la memòria de son pare. En canvi ell...

–En canvi jo... –va repetir-se Maties Sorell les mateixes paraules amb què es va confessar a Angelina Soler, ara en la soledat d'aquella habitació on agonitzava Pasqual Sentís, tautologia d'un moment i eco de paraules reglotat com un coragre– En canvi jo, més sol que un mussol, avorrit de la vida i atès com un monyicot malcriat per una fadrina vella i renegona que em porta amb la mateixa autoritat que si fóra ma mare, encara que em tracte de vostè... Déu és just, Angelina. En este món o en l'altre, a tots ens passa comptes...

De sobte, un crit enrogallat, defallit, li va truncar, a Maties Sorell, el fil de la memòria:

–Envide i truque!

I moments abans d'expirar, l'alè a penes perceptible, Pasqual Sentís va poder braolar encara una postrema proclama:

–Jo crec en la transmigració de les ànimes! Ressuscitaré!

El despertador de la tauleta de nit marcant un quart passat del migdia...

Resquiescat in pace.

*Estàs ben mort. T'enterraran demà,
d'ací vuit anys, però estàs ben mort...*
Vicent Andrés Estellés
(EL GRAN FOC DELS GARBONS)

Va deixar de ploure sobre el cementeri; a males penes punnejava. Moments abans, la pluja, que s'havia fet esperar durant tot el dia d'ahir, des que a primeres hores del matí començaren a congriar-se fosques nuvolades sobre les muntanyes del Parcer i de Terranegra i sobre el puig de la Penalba, havia arruixat amb fúria inesperada les teulades i els carrers del poble. Després d'aquesta ramalada, en va afluir l'ímpetu; a poc a poc va afeblir el furor d'antuvi, fins solament punnejar.

L'automòbil fúnebre va donar l'esquena a les últimes cases del poble en embocar el llarg camí sense asfaltar del cementeri. Va cruixir apagadament la grava mullada sota el pes dels pneumàtics. Un poc més tard, en resseguiria les roderes un taxi de blanca carrosseria; fins a la porta justa del cementeri el va perseguir idèntic renou pedregós del refrec de la grava.

El taxista va ajudar Maties Sorell a eixir del vehicle i l'auxiliar de la residència geriàtrica que l'acompanyava, una xicona de poc més de vint anys, li va oferir el braç perquè s'hi repenjava.

–Gràcies... –va agrair Maties Sorell, veu de rogall fatigada pels anys.

El seu caminar inestable i tremolós feia sondrollar el cos de l'auxiliar que l'emmenava; a un pas lent i feixuc, arrossegant els peus, va traspasar el llindar i va penetrar tot cap endins del recinte funerari.

Arribaren per fi al pany de nínxols en un dels quals havien d'encabir les despulles de Pasqual Sentís. Sobre la bastida de ferro, el taüt encarava el forat -el segon d'altura, comptat de baix cap a dalt-. L'enterrador fumava i xarrava a sota veu amb els dos empleats de la funerària sobre les eleccions generals que en aquell dia es celebraven.

–Diuen que guanyara la dreta... –va comentar l'enterrador amb una certa inquietud.

Va aparèixer el taxista amb un catret. Entre ell i la jove auxiliar ajudaren a seure-hi Maties Sorell.

L'auxiliar es va col·locar darrere de Maties Sorell, per si un cas el catret tombava. Va plegar els braços i va sospirar amb un cert fastigueig.

L'enterrador i els empleats de la funerària callaren. Deixaren caure els cigarrets a terra i els xafigaren maquinalment. Cadascú va prendre la posició que li pertocava en la cerimònia.

Va caure encara un batec de pluja sobre el dolç paviment del cementeri, una pluja lleugera com un trepig o un hàlit. Degotaven els pètals de plàstic de les flors que ornaven els gerrons; regallaven rierols lluents per la superfície lliscosa de les làpides. Una volva d'aigua es va posar sobre el vell nas escarramplat de Maties Sorell. Va alçar el braç tremolós i amb el revès de la mà es va torcar la gota. Va parar atenció, sorprès, en el brunz d'un borinot que tot d'una li va volar a ran de cara, rabent.

Era un borinot ros, l'identificava Maties Sorell malgrat la compulsiva

celeritat del seu vol. Li va venir al pensament el popular auguri que els atribueix el comú de la gent: «Borinot ros, pesarós; negre, ull alegre...» En advertir l'averany malastruc, Maties Sorell va ser somogut per una breu però punyent inquietud que fins i tot el va torbar.

Va moure llavors un breu ventijol que va espolsar l'aigua dels branquillons dels arbres. Amb tot i amb això, per sobre del silenci *sepulcral* del cementeri no s'imposaria ni un dèbil murmuri fins que Maties Sorell, del catret estant, atuït, va aconseguir de pronunciar:

–Cavallers, quan vostès desitgen...

L'enterrador va espentar el taüt cap a l'interior del nínxol. Va retirar la bastida per poder tancar la boca del forat darrer. Maties Sorell observava la maniobra amb una entretinguda però tensa atenció. L'enterrador va enganxar al barandat una paqueta metàl·lica amb el nom del difunt. Després es giraria cap a Maties Sorell com per demanar-ne l'aprovació. Maties Sorell hi assentiria.

Un dels empleats de la funerària hi va penjar la rònega corona de flors, sense inscripció, que havia acompanyat el taüt durant les exèquies. Enllestit l'enterrament, Maties Sorell va repartir uns bitllets entre l'enterrador i els emplats de la funerària i els va donar les gràcies.

Va recordar de sobte, Maties Sorell, aquell altre enterrador, Quintí Rivera, borratxo i deixat, i va ser com el tinguera davant seu, que s'aturava i li oferia la mà, aquella mà rasposa, freda, els dits artrítics, recoberts d'una pell basta i escatosa. Fins i tot, una alenada de vi, quasi agra, li va colpir la cara. «L'acompanye en el sentiment, don Maties... La mort és certa; l'hora, incerta» Maties Sorell es va estremir.

Just en aquell moment, el borinot va tornar a passar a prop del seu rostre. Maties Sorell va remugar i va recordar amb preocupació l'auguri de desgràcia: «Borinot ros, pesarós». El borinot va insistir a revolar-li la cara. Maties Sorell mirava d'aüixar-se'l, comptant-hi i tot amb l'ajuda de l'auxiliar i el taxista, que batien de mans arreu, fins que aconseguiren que l'insecte fugira. L'un i l'altra ajudaren tot

seguit Maties Sorell a incorporar-se del catret. Per a caminar s'ajudà del braç de l'auxiliar. El taxista va plegar el catret i els va avançar ràpidament en direcció cap al taxi. Vora el pany de nínxols on acabaven d'entaforar les despulles de Pasqual Sentís, els empleats de la funerària i l'enterrador tornaren a fer barret a sota veu, tot esgotant una última opinió sobre les eleccions generals.

–El que és menester és que no tornem arrere... Sabeu que vull dir?

Maties Sorell, tot anant-se'n, encara va girar-se un instant, tot i que no tant per a dedicar un gest de comiat a les despulles de Pasqual Sentís, sinó compellit per una intensa inquietud...

«Jo crec en la transmigració de les ànimes!», va recordar de colp i volta les paraules postremes de Pasqual Sentís. «Ressuscitaré!».

Maties Sorell s'esfereí. Va notar que les cames li fluïxaven, que el cor se li destarotava... Una fiblada freda li va recórrer l'espina i el va sotbatre. El borinot tornava a volar-li, enterc, rodant-li el cap. El pànic es va dibuixar punyent en les faccions de Maties Sorell...

–Ha ressuscitat! Ha ressuscitat! –va xisclar.

L'auxiliar no va poder evitar que el cos esglaiat de Maties Sorell anara en terra després d'un fort estremiment. Va demanar ajuda a crits. L'enterrador i els dos empleats de la funerària hi acudiren corrents. El taxista, en sentir l'avalot, va abandonar el catret i va tornar arrere.

Maties Sorell rossollava, amb un nuc ranerós a la gola, crispat, les últimes alenades:

–El borinot! Mateu el borinot!

El taxista va preguntar indecís si calia que avisara un metge o una ambulància.

–Els que li calen a ell, estem tots ací –va pronosticar un dels empleats de la funerària.

L'auxiliar, tota sobresaltada, mirava d'aïllar-li el borinot, el brunz del qual fins i tot a ella l'exasperava. Tanmateix, l'insecte es resistia a anar-se'n.

En aquell moment el cos de Maties Sorell va patir una convulsió i tot seguit va expirar.

Tots es van quedar immòbils llavors, alguns més corpresos que altres, cal dir-ho. Una mosca recorria l'entorn de la boca consternada de Maties Sorell. El brunz del borinot s'havia esvaït tot d'una, sense que ningú s'haguera adonat per on havia fugit. El silenci tornava a dominar l'espai del cementeri. Tot, mentre un dòcil plovisqueig s'anunciava amb esparses i silentes concèntriques en els bassiols.

Per mitigar la tensió que es concentrava a l'entorn del cadàver, l'enterrador va convidar tothom a fer un cigarret. Amb la indiferència de qui està molt tret en l'ofici, els l'oferia mentre anava repetint-los-ho:

—A tots ens en toca una... A tots ens en toca una...

A tots vos en toca una... Ben cert l'adagi, indiscutible la sentència de l'enterrador. Tanmateix, no desficiu en l'espera malgrat ser inapel.lable. Jo sóc qui sóc i faig el paper que em pertoca. Practique el poder que m'ha estat confiat, dicte el com i el quan segons el meu albir: meua és l'última paraula.

OFICI DE DIFUNTS

Francisco Franco Bahamonde (1892-1975), *Caudillo de España por la gracia de Dios* (1936-1975?). Va morir "*por paro cardíaco, como final del curso de su shock tóxico por peritonitis*"

Carlos Arias Navarro (1908-1989). Polític. Infart de miocardi.

José Antonio Primo de Rivera (1903-1936). Polític. L'afusellaren a Alacant.

Emilio Mola Vidal (1887-1937). Militar. Accident d'aviació.

Josep Forcadell Belda (1912-1976). Agutzil entre 1947-1976). Trombosi embòlica.

Josep-Miquel Borredà Soler (1920-1995). Alcalde entre 1962 i 1979. Càncer de pròstata.

Emili Espasa Claver (1908-1983). Prevere. Càncer de boca.

Jean-Claude Úbeda Sentís (1948-1975). Fill de Vicent Úbeda i Celina Sentís; nebot de Pasqual Sentís. Accident de trànsit.

Vicent Úbeda Vives (1894-1961). Casat amb Celina Sentís, cosina de Pasqual Sentís. Infart de miocardi.

Celina Sentís Borredà (1911-1973). Cosina germana de Pasqual Sentís; casada amb Vicent Úbeda; mare de Jean-Claude i de Jeanette. Escanyada per una espina de llucet.

Blai Miquel Belda (1892-1984). Pastor. Pare de Simona Miquel, consogre de Josep Ventura Quilis i avi de Josep-Maria i Maties. Va morir a l'hora, mentre becava.

Alberto Rabadán González (1911-1951). Representant de joieria i bijouteria. Va fugir a París amb Simona Miquel. Leucèmia.

Simona Miquel Torres (1922-1974). Es va casar amb Josep Ventura Quilis amb qui va tenir dos fills, Josep-Maria i Maties. Va fugir a París amb Alberto Rabadán. Creadora de la firma *Simone Rabadán*. Em va trobar en un accident de trànsit.

Josep Ventura Quilis (1898-1970). Es va casar amb Simona Miquel; pare de Josep-Maria i Maties. El cosiren a ganivetades.

Sebastià Quilis Quilis (1918-1976). Cosí prim de Josep Ventura Quilis. Infecció vírica.

Josep-Maria Ventura Miquel (1945-1976). Primogènit de Josep Ventura Quilis i Simona Miquel. Va morir d'una escopetada.

Maties Ventura Miquel (1946-1996). Fill segon de Josep Ventura Quilis i Simona Miquel. S'ha suïcidat tirant-se al tren.

Concepció Riells Morte (1916-1979). Esposa de Pasqual Sentís Sorolla. Va morir per desistiment de viure.

Jeanette Sentís Úbeda (1950-1995). Filla de Celina Sentís, neboda de Pasqual Sentís. Va ingerir una barreja mortal de cava i barbitúrics.

Quintí Rivera Matoses (1921-1978). Enterrador. Cirrosi hepàtica.

José Calvo Sotelo (1893-1936). Polític. Va morir assassinat per uns guàrdies d'assalt.

Sebastià Piquer Roig (1887-1941). Alcalde durant el període 1936-1939. Va morir de tifus a la presó de Sant Miquel dels Reis de València.

Justino Montemayor Gómez (1901-1936). Militant de la CEDA. Li va perforar el fetge la bala d'un milicià comunista.

Franz Kafka (1883-1924). Escriptor. Tuberculosi.

Senén Sentís Oliver (1879-1940). Pare de Pasqual Sentís. Malaltia coronària.

Camil Lloret Serrano (1892-1936). Sacerdot. Va morir a mans d'un escamot de faistes al pont dels Gossos.

Miquel Reig Piquer (1910-1939). Marit d'Angelina Soler. Assassinat d'un tir a la nuca per un escamot de falangistes.

Pedro Estornell Albuixech (1905-1977). Militant falangista, va ser comissari de l'anomenada policia politicosocial. Un atemptat amb cotxe-bomba va acabar amb la seua vida.

Candelària Frígols Piera (1892-1981). Amiga d'Amèlia Solís. Va morir a l'hora.

Amèlia Ferragut Francès (1866-1967). Mare d'Amèlia Solís. Si per ella haguera estat, encara seguiria donant cilici entre els vius.

Edmunda Frígols Reig (1898-1984). Cosina de Candelària Frígols. Va morir de pulmonia.

Conxeta Llopis Piera (1931-1985). Càncer de pit.

Ceferino García Salanueva (1935-1989). L'homenet rabassut i satisfet que va comprar a Pasqual Sentís la bancada d'or de Josep Ventura Quilis. Va morir d'un accident laboral, en caure daltabaix d'una bastida.

Arcadi Alborch Alpera (1887-1989). Metge. Va morir de vell.

Jaume Navarro Sitges (1932-1939). "El menut de Casa Tormo". Va morir de febres tercianes.

Maria Lluch Navarro -Maria l'agutzila- (1909-1989). Casada amb l'agutzil Federico Solbes. Va morir de la malaltia d'Alzheimer.

Miquel Cerdà Quilis (1928-1981). Cirrosi hepàtica.

Salvadora Rovira Pont (1930-1991). Esposa de Miquel Cerdà Quilis. Va morir d'una infecció per salmonel·losi amb d'altres vint jubilats i pensionistes durant una excursió a Benidorm.

Samuel Torres Polop (1905-1981). Regidor entre els anys 1939 i 1979. Va morir d'un excès d'enardiment.

Maria Albi Terol (1907-1992). Esposa de Samuel Torres. Va morir a l'hora.

Amadeu Serer Vila (1909-1980). Propietari del Casino. Emfisema pulmonar.

Salvador Belda Serer (1920-1979). Campaner. Va morir mentre becava.

Vicent Rus Llopis (1925-1979). Marbrista. Càncer de pulmó.

Diego Díaz Zaplana (1935-1988). Sergent de la guàrdia civil. Accident de trànsit.

Amèlia Solís Ferragut (1892-1981). Fadrina de Maties de Sorell. Va morir per desistiment de viure.

Carme Sorolla Peris (1882-1915). Mare de Pasqual Sentís. Va morir de sobrepant.

Apol·lònia Peris Peris (1865-1930). Tia de Pasqual Sentís. Càncer d'estómac.

Feliciano Valera Soto (1857-1923). Metge. Es va desnucar en caure d'un cavall.

Vicent -Sento- Parra Mahiques (1890-1934). Jornaler de cals Sentís. Se'n va anar a fer de miner a Astúries. Va participar en els fets d'octubre de 1934. Va morir d'un tir al cor.

Sebastiana Tordera Cardona (1879-1953). Monja clarissa; cosina prima de Carme Sorolla, mare de Pasqual Sentís. Va morir mentre dormia.

Maria Pallàs Garrigues (1884-1939). Dida de Cel.lestí Sentís, germà de Pasqual Sentís. Va morir d'un esglai durant el bombardeig de l'estació de trens de Xàtiva per l'aviació franquista.

Cel.lestí Sentís Sorolla (1915-1918). Germà de Pasqual Sentís. Me'l vaig endur d'unes febres quartanes.

Margarida Gómez Escartí (1879-1952). Padrina de Pasqual Sentís i germana de llet de son pare. Càncer d'úter.

Teresa Sempere Molins (1886-1944). Mare de Maties Sorell Sempere. Càncer d'úter.

Blai Caldes Serer (1876-1931). Barber i ballador. Va morir d'alegria en declarar-se la II República.

Candidet Romeu Solbes (1914-1918). Va morir albat i son pare també va prohibir a Blai Caldes que ballara la Dansa del Vetlatori. Va morir de pigota.

Conxeta Peris Albesa (1921-1990). Fundadora del *Grupo de Coros y Danzas* local. La va atropellar un camió quan travessava la carretera.

Maties Sorell Borrull (1882-1940). Pare de Maties Sorell Sempere. Va morir d'un còlic miserere.

Federico Solbes Miquel (1907-1947). Aguztil. Va morir ofegat en la caure a la sèquia del Realenc.

Pasqual Sentís Sorolla (1910-1996). Càncer de pròstata.

Maties Sorell Sempere (1910-1996). Mort d'un atac de pànic.

Revisada, maig 2008

Toni Cucarella[©]